

تعهد و التزام متخاصمین به قواعد حقوق بشردوستانه در مخاصمه داخلی سوریه

علی توکلی طبسی*

فرنگیس منصوری**

چکیده

کشور سوریه از ژانویه ۲۰۱۱ صحنه اعتراضات مردمی قرار گرفت که خواهان برخی اصلاحات سیاسی و اقتصادی در کشور بودند. اما پس از مدتی، این اعتراضات به دلیل عدم پاسخ‌گویی و البته دخالت عوامل خارجی به خشونت کشیده شد. هم‌اکنون شواهد حاکی از آن است که این بحران داخلی، بر اساس معیارهای تعریف‌شده در اسناد بشردوستانه، به مخاصمه مسلحانه تبدیل شده که نتیجه آن، کشته‌شدن بیش از یک‌صد هزار و آوارگی میلیون‌ها شهروند سوری بوده است. قواعد حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی، حداقل تعهداتی را در خصوص حمایت از غیرنظامیان و نیز به‌کارگیری ابزار و روش‌های نبرد به طرف‌های مخاصمه تحمیل می‌کند که ممکن است نقض این تعهدات، منجر به مسئولیت آن‌ها شود. در این مقاله، پرسش اصلی این است که مبنای تعهد و التزام متخاصمین به قواعد حقوق بشردوستانه در مخاصمه داخلی سوریه چیست؟ به همین دلیل در این مقاله، ضمن تحلیلی مختصر از بحران سوریه، با توجه به نقض‌های ارتكابی از جمله حملات شیمیایی، تعهد و التزام طرفین مخاصمه، اعم از دولت سوریه و گروه‌های شورشی به تأمین قواعد حقوق بشردوستانه بررسی می‌شود.

واژگان کلیدی

حقوق بین‌الملل بشردوستانه، مخاصمه مسلحانه داخلی، ماده ۳ مشترک، پروتکل الحاقی دوم، تعهد و التزام، تروریسم

مقدمه

جهان معاصر، به‌ویژه در دهه آخر قرن بیستم و آغاز قرن حاضر، شاهد وقوع ده‌ها جنگ داخلی خانمان‌سوز بوده که هنجارهای اساسی را نقض کرده و ارزش‌های انسانی را نادیده گرفته است. این جنگ‌ها تاکنون میلیون‌ها انسان بی‌گناه را به کام مرگ کشیده است. در این بین، کسب منافع و امتیاز از سوی قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای و نیز منفعتی که این مخاصمات و بحران‌ها نصیب دلالان تسلیحات جنگی و نظامی می‌کند، مانع از اتخاذ رویکردی فراگیر و همه‌جانبه برای مقابله با آن‌ها شده است.

مخاصمات داخلی، همیشه بستر مناسبی برای نقض گسترده و نظام‌مند حقوق بشر و حقوق بشردوستانه است، آن‌چنان که آغاز مخاصمه، مقدمه ارتکاب اعمالی چون قتل، شکنجه، تجاوز به‌عنف، هتک ناموس و ارتکاب اعمال خشونت‌آمیز علیه غیرنظامیان، به‌ویژه زنان و کودکان، و مهم‌تر از همه، رشد فعالیت‌های تروریستی است. در تازه‌ترین جنگ داخلی، یعنی بحران سوریه، هر روز نقض فاحش بسیاری از اصول و قواعد بنیادین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه رخ داده است. به‌ویژه استفاده از سلاح‌های شیمیایی در این جنگ و افزایش عملیات تروریستی در خاک سوریه، واکنش جامعه بین‌المللی و تصویب چند قطعنامه شورای امنیت را به دنبال داشت. با این حال، تاکنون تلاش شورای امنیت به‌عنوان نهاد اصلی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و نیز اقدامات اتحادیه عرب و کشورهای منطقه، جهت پایان دادن به بحران سوریه، موفقیت‌آمیز نبوده است.

۱. تحلیل بحران سوریه

همان‌طور که گفته شد، بحران سوریه از ژانویه ۲۰۱۱ با اعتراضات مسالمت‌آمیز مردم که تا حدودی متأثر از تحولات سیاسی منطقه خاورمیانه، موسوم به «بهار عربی» یا به قولی «بیداری اسلامی» بود و خواهان برخی اصلاحات سیاسی و اقتصادی در کشور بودند، شروع شد. برخلاف بیشتر جنبش‌های منطقه، که در آن‌ها حکام، تقریباً به‌آسانی تسلیم خواسته‌های مردم شدند، جنبش مخالفین رژیم سوریه و اعتراضات مردمی، پس از مدتی به دلیل عدم پاسخ‌گویی دولت به مطالبات مردم و نیز دخالت عوامل خارجی به خشونت کشیده شد.^۱

1. Christopher, Phillips, "Syria Bloody Arab Spring", *London School of Economic & Political Science*, 2012, pp.30-42

لازم به ذکر است که بشار اسد، رئیس‌جمهور سوریه هم از آغاز اعتراضات در سال ۲۰۱۱ تاکنون، برخی اقدامات اصلاحی را انجام داد، مانند تصویب قانون اساسی جدید که در آن، ماده ۸ قانون سابق، حذف شد. بر اساس ماده مزبور، تنها حزب حاکم بعث، «رهبر دولت و جامعه» است. دیگر موارد اصلاحات، از این قرار است: ایجاد نظام چندحزبی، تحدید مدت ریاست جمهوری به دو دوره ۷ ساله، برگزاری انتخابات پارلمانی در ۷ مه ۲۰۱۲ و انتخابات ریاست جمهوری در ۳ ژوئن ۲۰۱۴.

به دنبال گسترش خشونت‌ها و کشته‌شدن شمار زیادی از مردم، عده‌ای از سربازان و افسران از ارتش سوریه جدا شده و نیرویی به نام «ارتش آزاد سوریه»^۲ را تشکیل دادند. ارتش آزاد سوریه به همراه «شورای ملی سوریه»^۳ به مقابله با ارتش سوریه پرداخت.^۴ دولت سوریه با تروریست‌خواندن مخالفان، ادعا می‌کند که مخالفان، همگی مسلح بوده و بر پایه اختلافات قومی و مذهبی دیرینه‌ای که در میان مردم سوریه ریشه دارد و همچنین حمایت کشورهای خارجی، دست به اقدامات تروریستی زده و امنیت کشور را برهم می‌زنند. لذا ارتش هم ناگزیر است برای حفظ امنیت، به مقابله نظامی با مخالفان مسلح و فعالیت‌های تروریستی آن‌ها بپردازد.^۵ بشار جعفری، نماینده سوریه در سازمان ملل، بارها ضمن انکار وجود جنگ داخلی در سوریه، تأکید کرده که دولتش در حال جنگ با گروه‌های تروریستی مورد حمایت عربستان و قطر و برخی کشورهای غربی است که هدفشان بی‌ثبات کردن سوریه و تغییر رژیم در این کشور است. به‌هرحال، وجود بحران در سوریه سبب شد که از همان ماه‌های آغازین شروع بحران، نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای، برای حل آن تلاش کنند.

اتحادیه اروپا، اتحادیه عرب و ایالات متحده آمریکا، مجازات‌هایی را علیه سوریه اعمال کردند که تحریم مسافرتی و بلوکه کردن دارایی‌های مأموران و مقامات سوریه،^۶ تحریم خرید نفت سوریه و اطلاعات فنی از جمله آن‌ها است.

اتحادیه اروپا حدود ۱۷ تحریم را از جمله ارسال کالا و ابزار فنی که می‌تواند برای سرکوب داخلی استفاده شود، علیه سوریه اعمال کرده است. (تحریم‌های اروپا تا ژوئن ۲۰۱۵ تمدید شد).^۷ در دسامبر ۲۰۱۱، دولت سوریه با طرح صلح اتحادیه عرب، مبنی بر تشکیل حکومت وحدت ملی، برگزاری انتخابات و اعزام ناظران اتحادیه عرب به این کشور موافقت کرد. حدود سه هفته بعد از ورود ناظرین اتحادیه عرب، بیش از ۴۰۰ غیرنظامی در درگیری‌ها کشته شدند. همین امر سبب شد اتحادیه عرب، عضویت سوریه را در این اتحادیه به حالت تعلیق درآورد.^۸ پس از مدتی وقفه، اتحادیه عرب و سازمان ملل، تلاش‌های خود را با پیوستن به طرح صلح

2. Free Syrian Army

3. Syrian National Council

۴. گروه‌های مخالف حکومت سوریه عبارت‌اند از: شورای ملی مخالفان، ارتش آزاد سوریه، اخوان المسلمین سوریه، احزاب کرد، گروه یا جبهه تکفیری النصره و داعش (متشکل از جهادگرایان سلفی) که گفته می‌شود دو شاخه اصلی القاعده در سوریه هستند.

5. France News, 2012/09/26.

6. Katherine, Marsh, "Syria Sanctions Declared as Violent Crackdown Continues", 2011, available at <http://www.guardian.co.uk/> (last visited on May 6th, 2011)

7. Castle, Stephen, "European Union Tightens Sanctions", *The New York Times*, (last visited on July 23rd, 2012), available at: <http://www.nytimes.com>.

8. Kareem, Faheem, "Arab League Floats Ambitious New Peace Plan for Syria", available at <http://www.nytimes.com>. Kas visited on Jan, 22nd, 2012.

کوفی عنان^۹ به‌عنوان نماینده ویژه اتحادیه عرب و سازمان ملل برای حل بحران سوریه از سر گرفتند.^{۱۰}

عنان که از تاریخ ۲۳ فوریه ۲۰۱۲ به‌عنوان نماینده مشترک اتحادیه عرب و سازمان ملل در مسئله سوریه منصوب شده بود، مأموریت داشت تا از طریق مذاکره با طرفین درگیری، راه‌حلی را برای پایان‌دادن به مخاصمه سوریه بیابد. بر این اساس، وی در تاریخ ۱۶ مارس ۲۰۱۲ طرح صلح ۶ بندی خود را به شورای امنیت ارائه کرد. شورای امنیت هم این طرح را در تاریخ ۲۱ مارس تأیید و ضمیمه قطعنامه ۲۰۴۲ مورخ ۱۴ آوریل ۲۰۱۲ کرد. وی در طرح خود، مسئولیت‌هایی را بر عهده گروه‌های مسلح مخالف داخلی و عمدتاً دولت سوریه گذاشت. در طرح عنان آمده است:

«الف) دولت سوریه متعهد می‌شود در روند سیاسی همه‌جانبه با تمام گروه‌های سوریه و به‌منظور خواسته‌های مشروع ملت سوریه و رفع نگرانی‌های موجود، با نماینده سازمان ملل همکاری کند. ب) دولت سوریه باید سریعاً اعزام نیروها را به مناطق غیرنظامی متوقف کند؛ به استفاده از سلاح‌های سنگین در مناطق غیرنظامی پایان دهد؛ و نیروهای خود را از اطراف و مراکز غیرنظامی عقب بکشاند... نماینده سازمان ملل کوشش می‌کند تا تعهدات مشابهی نیز از گروه‌های مخالف بگیرد. ج) باید راه‌های کمک‌رسانی در زمان مناسب برای تمام مناطق آسیب‌دیده از این کشتارها تضمین شود. د) افرادی که به‌صورت گروهی بازداشت شده‌اند، باید آزاد شوند و راه دستیابی به اماکنی که این افراد در آن بازداشت شده‌اند فوراً هموار شود. به‌علاوه از دولت سوریه می‌خواهد که آزادی تردد خبرنگاران را بدون هیچ‌گونه تبعیضی تضمین کند و به آزادی تجمعات و حق اعتراضات مسالمت‌آمیز مردم، طبق قانون، احترام بگذارد.»^{۱۱} در طرح عنان، بیشتر تعهدات و مسئولیت‌ها متوجه دولت سوریه بوده و گروه‌های مسلح مخالف، به‌ندرت مورد خطاب قرار گرفته‌اند.

دولت سوریه هم علی‌رغم نامتوازن و ناعادلانه‌خواندن طرح عنان، درنهایت آن را پذیرفت.^{۱۲} بااین‌حال در ۱۲ آوریل، هر دو طرف درگیری با نادیده‌گرفتن طرح آتش‌بس کوفی عنان، حملات خود را از سر گرفتند و با کشته‌شدن تعداد زیادی از مردم، طرح عنان، عملاً با شکست روبه‌رو شد. بدین ترتیب، طرح صلح سقوط کرد و مأموران سازمان ملل از سوریه خارج شدند. عنان هم به‌طور رسمی در تاریخ ۱۲ اوت ۲۰۱۲ استعفا داد.^{۱۳}

9. Kofi Annan Peace Plan

10. *Ibid.*

11. Humanitarian Intervention in Syria: The Legal Basis, Prepared by the Public International Law & Policy Group (PLPG), the U.S. Department of State, 2012, p.7.

12. *Ibid* and See also Kofi Annan Syrian Peace Plan, available at: www.cfr.org/syria/Annan-Peace-Plane/p2838.

13. <http://english.alarabya.net>, (last visited on 8/10/2014).

پس از عنان، اخضر/ابراهیمی به‌عنوان نماینده سازمان ملل متحد و اتحادیه عرب در امور سوریه منصوب شد. او هم طرحی تقریباً مشابه طرح عنان برای حل مسالمت‌آمیز بحران سوریه ارائه کرد. وی در طرح پیشنهادی خود، تشکیل دولت متشکل از نمایندگان دولت فعلی سوریه و مخالفان را برای اداره مرحله انتقالی تا بهار سال ۲۰۱۴ پیش‌بینی کرد. وظیفه اصلی دولت انتقالی، اصلاح قانون اساسی عنوان شده بود. نکته مهم طرح، کاهش اختیارات ریاست جمهوری و حذف نظام تک‌حزبی و انجام انتخابات پارلمانی و محلی پس از پایان دوره انتقالی بود. به‌هرحال، طرح ابراهیمی هم نتوانست بحران سوریه را حل کند. وی در ۳۱ مه ۲۰۱۴ استعفا داد.^{۱۴}

همچنین کنفرانسی تحت عنوان کنفرانس صلح ژنو ۱ در ژوئن ۲۰۱۲ با حضور نمایندگان آمریکا، چین، روسیه، فرانسه و انگلیس، سه کشور به نمایندگی از اتحادیه عرب، شامل عراق، کویت و قطر به همراه ترکیه، دبیرکل اتحادیه عرب، کاترین اشتون، مسئول سیاست خارجه اتحادیه اروپا و کوفی عنان، دبیرکل سازمان ملل در شهر ژنو سوئیس برگزار شد. نتیجه این کنفرانس، ارائه یک برنامه ۱۲ بندی مبنی بر توقف خشونت و درگیری‌ها و برگزاری انتخابات با مشارکت مردم و مهم‌ترین بند آن یعنی بند ۹ در خصوص پیش‌بینی یک دوره انتقالی جهت کنارگذاشتن بشار اسد از قدرت بود، که تعیین تکلیف نهایی این دوره انتقالی به کنفرانس دوم واگذار شد.^{۱۵}

از دیگر اقدامات بین‌المللی برای حل بحران سوریه، تشکیل کمیسیون بین‌المللی مستقل تحقیق برای سوریه،^{۱۶} منصوب شورای حقوق بشر سازمان ملل است. توضیح اینکه با شدت گرفتن درگیری‌ها و افزایش کشتارها، شورای حقوق بشر سازمان ملل در اوت ۲۰۱۱ تصمیم گرفت کمیسینی را برای بررسی و تحقیق موارد نقض حقوق بشر از مارس ۲۰۱۱ در سوریه تشکیل دهد. کمیسیون تحقیق تاکنون چندین گزارش از نقض‌های ارتكابی طرفین درگیری در سوریه را به شورای حقوق بشر سازمان ملل ارائه کرده است.^{۱۷}

مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل هم تاکنون چندین قطعنامه درمورد وضعیت

14. Ibid.

پس از استعفای اخضر ابراهیمی، استفان دی میستورا به‌عنوان نماینده سازمان ملل متحد در امور سوریه منصوب شد. وی اخیراً پیشنهادی مبنی بر «ایجاد منطقه آزاد» یا همان منطقه عاری از خشونت در سوریه، به شورای امنیت ارائه کرد.

15. <http://www.un.org/view.doc.aspx?syria/2012>.

کنفرانس ژنو ۲ در ۲۲ ژانویه ۲۰۱۴ در شهر مونتره سوئیس با حضور نمایندگان دولت سوریه و گروه‌های مخالف و گروهی از کشورها و دبیرکل سازمان ملل برگزار شد. گفتگو بین نمایندگان دولت فعلی و مخالفین به مدت چندین هفته ادامه داشت.

16. The Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic

17. Rodenhauer, Tilman, "Progressive Development of International Human Right Law: The Reports of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic", *EJIL*, 2012, pp.4-5, (last visited on 8/12/2012). available at: <http://www.ejiltalk.org>.

سوریه صادره کرده‌اند. مجمع در قطعنامه (G. A Res 66/253 U.N Doc/2012) مورخ ۱۶ فوریه ۲۰۱۲ نقض گسترده و نظام‌مند حقوق بشر و آزادی‌های اساسی توسط مأمورین حکومت سوریه را محکوم کرده و از دولت سوریه می‌خواهد که طرح صلح عنان و اتحادیه عرب را به اجرا بگذارد. همچنین در این قطعنامه از بشار اسد، رئیس‌جمهور فعلی سوریه خواسته شد از قدرت کناره‌گیری کند. این قطعنامه با اکثریت ۱۳۷ رأی موافق در مقابل ۱۲ رأی مخالف به تصویب رسید.

شورای امنیت سازمان ملل متحد هم پس از ماه‌ها مذاکره و اختلاف‌نظر بین اعضای دائم آن، بالاخره در تاریخ ۱۴ آوریل ۲۰۱۲ قطعنامه ۲۰۴۲ را در خصوص اوضاع سوریه تصویب کرد که بر اساس آن، به ۳۰ نفر از ناظرین بین‌المللی اجازه می‌داد که بر اجرای طرح صلح کوفی عنان که کلیه بندهای آن، مورد تأیید شورای امنیت بود، نظارت کنند. همچنین در این قطعنامه مقرر شده بود که «دولت سوریه باید هرچه سریع‌تر، اعزام نیروها را به مناطق غیرنظامی متوقف کند، به استفاده از سلاح‌های سنگین در مناطق غیرنظامی پایان دهد و نیروهایش را از اطراف و مراکز غیرنظامی به عقب بکشانند».

پیش از قطعنامه ۲۰۴۲، شورای امنیت، یک بار در ۴ اکتبر ۲۰۱۱ و بار دیگر در ۴ فوریه ۲۰۱۲ پیش‌نویس قطعنامه‌هایی را که مبتنی بر محکومیت دولت سوریه، اعمال تحریم (قطعنامه ۴ اکتبر)، کنارگذاشتن بشار اسد از قدرت، توقف خشونت‌ها و اعزام ناظران سازمان ملل به سوریه (قطعنامه ۴ فوریه) بود، ارائه داد که هر دو با وتوی روسیه و چین که معتقد به یک‌جانبه و نامتوازن بودن قطعنامه‌ها بودند، روبه‌رو شد.^{۱۸}

یک هفته بعد از تصویب قطعنامه ۲۰۴۲، شورای امنیت، قطعنامه ۲۰۴۳ را در ۲۱ آوریل ۲۰۱۲ تصویب کرد که به‌موجب آن، «هیئت نظارت سازمان ملل برای سوریه»، مرکب از ۳۰۰ ناظر غیرمسلح و تعداد مورد نیاز افراد غیرنظامی تشکیل شد. اختیارات این هیئت، بر اساس قطعنامه ۲۰۴۳، نظارت بر توقف عملیات نظامی و خشونت‌های مسلحانه از سوی دولت و گروه‌های مسلح و نیز اجرای کامل طرح شش‌بندی کوفی عنان است. مدت مسئولیت این هیئت برای ۹۰ روز پیش‌بینی شده بود.

به دنبال گسترش خشونت‌ها و آمار بالای کشته‌شدگان، مجمع عمومی سازمان ملل، بار دیگر در ۱۵ مه ۲۰۱۳ قطعنامه‌ای^{۱۹} در خصوص وضعیت سوریه با موضوع محکوم‌سازی خشونت‌ها و تقاضای پایان‌بخشیدن به درگیری‌ها صادر کرد. در این قطعنامه، مجمع از هر دو طرف درگیر می‌خواهد تا به قواعد حقوق بین‌الملل، به‌ویژه حقوق بین‌الملل بشردوستانه احترام بگذارند.

18. Humanitarian Intervention in Syria: The Legal Basis, *op. cit.*, p.6.

19. G.A Res 67/262 U.N Doc/2013

همچنین مجمع به‌کارگیری سلاح‌های سنگین از سوی مقامات سوری از جمله حمله به جمعیت غیرنظامی، شامل زنان و کودکان و اموال غیرنظامی را به‌شدت محکوم کرده و این اقدامات را نقض فاحش، گسترده و نظام‌مند حقوق بین‌الملل بشر می‌داند. در ادامه، مجمع از مقامات سوری می‌خواهد تمامی افرادی که به‌طور خودسرانه بازداشت شده‌اند به‌ویژه روزنامه‌نگاران و کارکنان رسانه‌ها هرچه سریع‌تر آزاد شوند. در این قطعنامه، مجمع، خواستار همکاری دولت سوریه با هیئت حقیقت‌یاب سازمان ملل متحد برای ورود به خاک سوریه و جمع‌آوری اطلاعات می‌شود و بر انتقال سیاسی قدرت در سوریه، جهت تحقق دموکراسی و تشکیل نظام سیاسی متکثر که مورد توافق دولت سوریه و نیز مخالفان باشد، تأکید می‌کند. این قطعنامه با ۱۰۷ رأی موافق، ۱۲ رأی مخالف از جمله ایران، روسیه و چین و ۵۹ رأی ممتنع به تصویب رسید.

شورای حقوق بشر سازمان ملل هم در جلسه ۱ مارس ۲۰۱۲ قطعنامه‌ای تصویب کرد که در آن، حکومت سوریه به‌خاطر «اقدام سازمان‌یافته در نقض گسترده حقوق بشر و خشونت علیه شهروندان غیرنظامی آن کشور» محکوم شده بود. همچنین شورا در قطعنامه (A/HRC/23/L.I) مورخ ۲۹ مه ۲۰۱۳، از مقامات دولت سوریه خواست تا مسئولیت حمایت از شهروندان خویش را بر عهده بگیرند. این قطعنامه از طرفین درگیری می‌خواهد هرچه سریع‌تر به خشونت‌ها پایان دهند. به‌علاوه نقض گسترده و نظام‌مند حقوق بشردوستانه و حقوق بشر و آزادی‌های اساسی از سوی مقامات سوری و نیروهای نظامی وابسته به دولت سوریه محکوم شد. همچنین شورا خواستار دسترسی آزاد و بدون مانع سازمان ملل و دیگر سازمان‌های امدادگر جهت رساندن کمک‌های بشردوستانه به مناطق تحت محاصره و نیز خواستار دسترسی مردم سوریه به روند و سازوکارهای تحقق عدالت، آشتی و نیز پاسخ‌گویی در برابر نقض فاحش حقوق بشر و همچنین اعاده و جبران خسارت مؤثر قربانیان شده است.

به دنبال حمله شیمیایی ۲۱ اوت در اطراف دمشق، شورای امنیت، قطعنامه ۲۱۱۸ را در تاریخ ۲۵ دسامبر ۲۰۱۳ تصویب کرد. در این قطعنامه، کاربرد سلاح‌های شیمیایی در سوریه محکوم شد بدون آنکه هیچ‌کدام از طرفین درگیری در به‌کارگیری آن متهم شده باشند.

همچنین شورای امنیت در ۲۲ فوریه ۲۰۱۴ قطعنامه ۲۱۳۹ را با موضوع تسهیل کمک‌های انسان‌دوستانه و مبارزه با تروریسم در سوریه، به اتفاق آرای دولت‌های عضو تصویب کرد. شورای امنیت در این قطعنامه از همه طرف‌های مخاصمه داخلی سوریه خواست بی‌درنگ حملات به غیرنظامیان را متوقف و از مناطق غیرنظامی از جمله شهر محاصره‌شده حمص خارج شوند. به‌علاوه شورا از همه طرف‌ها می‌خواهد عملیات تحویل کمک‌های انسان‌دوستانه را اجازه دهند و عبور آزاد کارکنان پزشکی، تجهیزات و حمل‌ونقل آن‌ها به تمام مناطق را تسهیل کنند. از طرف دیگر به دنبال گسترش رشد حملات تروریستی طی ماه‌های اخیر در سوریه، شورای امنیت در

بخش دیگری از این قطعنامه، ضمن محکوم‌کردن حملات تروریستی گروه‌هایی همچون القاعده، از مراجع دولتی سوریه و گروه‌های مخالف خواست در مبارزه و سرکوب سازمان‌ها و افراد القاعده و دیگر گروه‌های تروریستی متعهد باشند. به‌ویژه از گروه‌های مخالف سوری می‌خواهد این سازمان‌ها و گروه‌های تروریستی را که مسئول نقض جدی حقوق بین‌الملل بشردوستانه در مناطق تحت کنترل مخالفان هستند، طرد کنند. شورا در این قطعنامه، اصل «نفی تروریسم به‌طور مطلق» را یادآوری می‌کند.

همان‌طور که مشاهده شد، بخشی از قطعنامه به محکومیت فعالیت‌های تروریستی در سوریه اختصاص داده شده که این امر به دلیل افزایش اقدامات و عملیات مسلحانه گروه‌های تروریستی النصره^{۲۰} و داعش^{۲۱} در خاک سوریه بوده است. این دو گروه، حملات نظامی خود را علیه غیرنظامیان افزایش داده و با هر دو طرف اصلی مخاصمه داخلی سوریه یعنی نیروهای دولتی سوریه و ائتلاف مخالفان مسلح دولت، وارد جنگ شده‌اند. شاید به همین دلیل است که شورای امنیت در قطعنامه ۲۱۳۹ از هر دو طرف (دولت سوریه و مخالفان مسلح) می‌خواهد که آن‌ها هم در مبارزه علیه گروه‌های تروریستی متعهد باشند.

در ۲۲ مه ۲۰۱۴ دولت فرانسه در پیش‌نویس قطعنامه‌ای که به امضای ۶۲ عضو سازمان ملل هم رسیده بود، خواستار ارجاع پرونده جنایات جنگی در سوریه به دیوان بین‌المللی کیفری شد. در این پیش‌نویس، نقض گسترده و مستمر حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی که در جریان مخاصمه از سوی دولت سوریه و همچنین گروه‌های مسلح مخالف صورت گرفته به‌شدت محکوم شده بود. روسیه و چین با این استدلال که ارجاع وضعیت به دیوان، فرایند صلح را به خطر

۲۰. جبهه النصره: گروه اسلام‌گرای جهادی در سوریه است که با شبکه القاعده هم‌پیمان است. این گروه با گسترش جنگ داخلی سوریه، فعالیت خود را تشدید کرده و به‌ویژه علیه نیروهای دولتی وارد جنگ شد. اعضای این گروه، بین ۵ تا ۲۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود. رهبر کنونی این گروه، ابو محمد الحولانی است. اعضای این گروه در استان‌های حلب و دیرالزور فعال‌اند و بخش‌هایی از مناطق شمالی سوریه را در تصرف نظامی خود دارند. سازمان ملل، جبهه النصره را سازمان تروریستی وابسته به القاعده معرفی کرده است.

(www.en.wikipedia.org/wiki/syria, last visited on 18/11/2014)

۲۱. داعش: مخفف دولت اسلامی عراق و شام (در حال حاضر، نام خود را به دولت اسلامی تغییر داده) گروهی تروریستی است که در عراق و سوریه حضور فعال دارد و هم‌اکنون خود را کشوری مستقل اعلام کرده است. رهبر فعلی گروه، ابوبکر البغدادی از جهادگرایان سلفی جداشده از شبکه القاعده است. داعش با دولت عراق و سوریه و گروه‌های مخالف دولت سوریه وارد جنگ شده است. داعش با عملیات نظامی، بخش‌هایی از شمال سوریه و سراسر استان رقه را تصرف کرده است. هم‌زمان با اقدام نظامی در سوریه به عراق حمله کرد و رمادی، فلوجه، مرکز استان الانبار و موصل و تکریت را تصرف کرد. به‌هرحال، داعش باوجود اینکه چند شهر مهم را در تصرف دارد و به‌عنوان کشور، اعلام موجودیت کرده و اقدام به چاپ اسکناس، ایجاد پلیس، راه‌اندازی شبکه تلویزیون و صدور نفت و ... کرده است، در نظام بین‌المللی، هیچ کشوری آن را به رسمیت نشناخته، بلکه سازمان ملل و بیشتر کشورها این گروه را در فهرست گروه‌های تروریستی و جنایتکار جنگی قرار داده‌اند.
(www.en.wikipedia.org/wiki/syria, Nov.2014)

می‌اندازد، قطعنامه را وتو کردند. نماینده دولت سوریه هم در واکنش به این پیشنهاد، اعلام کرد که حکومتش تدابیر متعددی را برای پیگرد مرتکبان جنایات جنگی اتخاذ کرده است و کمیته ملی تحقیقات به همراه دستگاه قضایی به پرونده‌ها رسیدگی می‌کند. به‌علاوه دولت سوریه، توانایی و تمایل اجرای عدالت را دارد. لذا با هرگونه ارجاع وضعیت سوریه به دادگاه بین‌المللی به‌جای دستگاه قضایی سوریه مخالف است.^{۲۲}

در خصوص این پیشنهاد، لازم به توضیح است که به‌موجب ماده ۵ اساسنامه رم، دیوان حق رسیدگی به چهار جرم نسل‌کشی، جنایت ضد بشریت، جنایات جنگی و تجاوز را دارد. بر این اساس، دادستان دیوان قادر است در صورت تشخیص وقوع جرائم چهارگانه در هریک از کشورهای امضاکننده و عضو دیوان، مجرمان و مرتکبان را به دادگاه معرفی کند. اما از آنجاکه سوریه عضو اساسنامه رم نیست، شورای امنیت سازمان ملل متحد، تنها راهی است که دادستان دیوان می‌تواند درباره اتهامات سوریه تحقیق کند. به‌هرحال، وتوی روسیه و چین، مانع از تصویب قطعنامه الزام‌آور برای ارجاع پرونده جنایت علیه بشریت و جنایات جنگی ارتكابی در سوریه به دیوان بین‌المللی کیفری شده است.

جدیدترین اقدام شورای امنیت علیه گروه‌های تروریستی مستقر در سوریه و عراق، تصویب قطعنامه ۲۱۷۰ مورخ ۱۵ اوت ۲۰۱۴ است. شورای امنیت در این قطعنامه که بر اساس فصل هفتم منشور تصویب شده، بر استقلال، حاکمیت، اتحاد و تمامیت ارضی عراق و سوریه تأکید کرده است. شورا با تأکید بر اینکه تروریسم، یکی از جدی‌ترین تهدیدها علیه صلح و امنیت بین‌المللی است، دولت اسلامی عراق و شام (داعش) و جبهه النصره را به‌خاطر نقض شدید، مستمر و گسترده حقوق بشر و نقض حقوق بشردوستانه و ارتکاب اقدامات تروریستی متعدد که منجر به قتل غیرنظامیان (به‌ویژه زنان و کودکان)، حمله به مدارس و بیمارستان‌ها، تخریب اموال و اماکن فرهنگی و مذهبی شده، محکوم کرد. (بند ۲) به‌علاوه این قطعنامه، انسداد اموال، منع سفر و تحریم تسلیحاتی را برای گروه داعش، جبهه النصره و افراد و گروه‌ها و نهادهای وابسته به القاعده خواستار شده و تأکید کرده است که تروریسم و به‌ویژه اقدامات داعش نباید به هیچ مذهب، ملیت یا تمدنی مرتبط شود. قطعنامه ۲۱۷۰ تصریح می‌کند که مقابله با تروریسم، تنها از طریق همکاری فعالانه، گسترده و قاطع همه کشورهای و گروه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای امکان‌پذیر است. به‌علاوه از دولت‌ها می‌خواهد از اعزام جنگجویان خارجی به سوریه و عراق یا تسهیل دسترسی آن‌ها به تسلیحات و فناوری، چه به‌صورت فعل یا ترک‌فعل، خودداری کنند. به همین دلیل، امکان قرارگرفتن اشخاص و موجودیت‌هایی که به داعش و النصره کمک کنند در لیست تحریم‌های ۲۱۷۰ شورای امنیت پیش‌بینی شده است. قطعنامه مقرر می‌کند که هیئت

کارشناسان نظارتی که با تصویب قطعنامه ۱۵۲۶ در سال ۲۰۰۴ در شورای امنیت آغاز به کار کرده، می‌بایست منابع تسلیحاتی، تأمین مالی، استخدامی و ... گروه داعش و جبهه النصره و دیگر گروه‌های وابسته به القاعده در سوریه و عراق را ارزیابی کرده و گزارش خود را هر ۹۰ روز یک بار ارائه کند. این گزارش شامل نقض‌های احتمالی، تهدیدات داعش و جبهه النصره و مسائل مربوط به سر بازگیری و تأمین مالی این گروه‌ها خواهد بود. در پایان قطعنامه، اسامی ۶ نفر از اعضای ارشد و حامیان مالی گروه‌های تروریستی داعش و النصره در لیست تحریم‌ها قرار گرفت.^{۲۳}

از اقدامات دیگری که برای مبارزه با گروه‌های تروریستی مستقر در خاک عراق و سوریه انجام شده، تشکیل ائتلاف بین‌المللی ضد داعش است. این ائتلاف به رهبری امریکا و همراهی برخی از کشورهای عربی و اروپایی و چند کشور دیگر، عملیات نظامی خود را از سپتامبر ۲۰۱۴ آغاز کرده است.^{۲۴} دیده‌بان حقوق بشر در سوریه اعلام کرد از آغاز حملات ائتلاف ضد داعش در سوریه ۵۵۳ نفر که ۲۳ تن از آن‌ها غیرنظامی بودند، کشته شده‌اند. علی‌رغم این تلاش‌ها، شورای امنیت سازمان ملل تاکنون به دلیل اختلاف دیدگاه اعضای دائم در این خصوص، نتوانسته است برای خاتمه‌دادن به مخاصمه سوریه، تصمیمی مقتضی و الزام‌آور اتخاذ بکند.

۲. وقوع مخاصمه مسلحانه داخلی در سوریه

مخاصمه مسلحانه داخلی مخاصمه‌ای است که در داخل سرزمین یک دولت رخ داده و نیروهای مسلح دولت دیگر در عملیات نظامی شرکت نداشته باشند.^{۲۵} مهم‌ترین منابع حاکم بر این نوع مخاصمات، علاوه بر قواعد عرفی بشردوستانه و شرط مارتنس، ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹^{۲۶} و پروتکل الحاقی دوم ۱۹۷۷ است.^{۲۷}

23. <http://www.un.org/press/en/Aug2014/sc/5200doc.htm>. (last visited on 12/10/2014)

24. <http://www.guardian.co.uk>, Nov/2014, and <http://en.alarabiya.net/News/middle-east/2014>

25. راجرز، آنتونی پ. و پل مالرب؛ قواعد کاربردی حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه: کمیته ملی حقوق بشردوستانه، امبرکبیر، ۱۳۸۸، ص ۴۴.

26. The Four of 1949 Geneva Conventions

27. جهت مطالعه بیشتر در خصوص مخاصمات مسلحانه داخلی و منابع حاکم بر آن، ن. ک: نگین شفیعی و علی هنجنی؛ ابعاد حقوقی بین‌المللی مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی، میزان، ۱۳۹۲ - محمدرضا ضیایی بیگدلی؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه، گنج دانش، ۱۳۹۲ و همین طور جمشید ممتاز و امیرحسین رنجبریان؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی، میزان، ۱۳۸۶ و

- Moir, Lindsay, *The Law of Internal Armed Conflict*, Cambridge University Press, 2004.

- Cullen, T. Anthony, *The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, 2010.

در اسناد بین‌المللی حقوق بشردوستانه، تعاریف مختلفی از مخاصمه داخلی شده است: ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ هیچ تعریفی از مخاصمات مسلحانه داخلی^{۲۸} که این ماده حاکم بر آنهاست، ارائه نمی‌دهد بلکه در صدر ماده بیان شده است که: «چنانچه مخاصمه جنبه بین‌المللی نداشته باشد و در قلمرو یکی از دولت‌های متعاقد روی دهد، هریک از طرفین متخاصم مکلف است لااقل مقررات زیر را اجرا کند...». ماده ۱ پروتکل الحاقی دوم ۱۹۷۷ راجع به حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی^{۲۹} نیز تعریفی مضیق و محدود از مخاصمه داخلی ارائه کرده است. معیارهایی که برای توصیف مخاصمه داخلی در پروتکل ذکر شده، عبارت‌اند از:

- تسلط شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف بر بخشی از سرزمین، به‌گونه‌ای که توانایی اجرای عملیات نظامی و اجرای پروتکل را داشته باشند.

- سازماندهی نیروها و داشتن فرماندهی مسئول.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در چارچوب پروتکل الحاقی دوم، گروه‌های شورشی می‌بایست کم‌وبیش سازمان‌یافته بوده و بخشی از سرزمین را به کنترل خود درآورند و توانایی اجرای مقررات پروتکل را نیز داشته باشند.^{۳۰}

البته مشکل‌ترین شرطی که برای چنین مخاصماتی در نظر گرفته شده است، تسلط شورشیان بر بخشی از سرزمین است به‌نحوی که توانایی اجرای عملیات نظامی را به‌طور مداوم و مستمر داشته و قادر به اجرای پروتکل باشند. از این ویژگی با عنوان «ضابطه سرزمینی» نام برده می‌شود. ضابطه مزبور، آستانه بسیار بالایی است که رسیدن به آن برای گروه‌های مخالف مسلح به‌راحتی مقدور نیست زیرا شورشیان برای دستیابی به این آستانه بالا یعنی کنترل و تصرف بخشی از سرزمین، باید نیروهای جنگ‌آزموده و مجهز داشته باشند که بتوانند ناحیه‌ای را تصرف کرده و درمقابل حملات نیروهای حکومتی، آن را حفظ کنند، درحالی که شورشیان معمولاً در موقعیتی نیستند که بتوانند با غلبه بر نیروهای حکومت، جایی را در تصرف خود نگه دارند.^{۳۱}

به گفته برخی صاحب‌نظران، تعریفی که ماده ۱ پروتکل دوم الحاقی از مخاصمات مسلحانه

-Verheoven, S., "International and Non-International Armed Conflicts", *Katholieke University Leuven Faculty of Law*, Working Paper, No.107, 2007.

-International Review of Red Cross, No.882, (Understanding armed groups and the applicable Law), 2011.

28. Internal Armed Conflicts

29. Protocol Additional to the Geneva Conventions of August 1949 and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts of Dec. 1977.

۳۰. ممتاز، جمشید و امیرحسین رنجبریان؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی، میزان، ۱۳۸۶، ص ۸۳.

۳۱. همان، ص ۸۹.

داخلی ارائه کرده است چنان مضیق است که مخاصمات زیادی از دایره شمول آن خارج می‌شود زیرا پروتکل مزبور، شروطی را مقرر کرده است که آستانه اجرای آن را بسیار بالا برده است و تا این شروط محقق نشود مخاصمه مشمول مقررات آن نخواهد بود.^{۳۲}

می‌توان گفت میان ماده ۳ مشترک و ماده ۱ پروتکل الحاقی دوم، رابطه عموم و خصوص مطلق وجود دارد؛ به این معنا که تمامی مخاصمات مسلحانه تحت پوشش پروتکل الحاقی دوم، تحت پوشش ماده ۳ مشترک قرار می‌گیرد. اما مخاصمات مسلحانه تحت‌الشمول ماده ۳ مشترک الزاماً تا زمانی که شرایط موردنظر مندرج در ماده ۱ پروتکل محقق نشود، مشمول آن نخواهد بود.^{۳۳}

از آنجاکه شرایط مقرر در پروتکل الحاقی دوم و به‌ویژه شرط کنترل بر بخشی از سرزمین برای گروه‌های مسلح مخالف، بسیار مشکل و گاهی غیرممکن است، محاکم بین‌المللی برای تسری حمایت‌های پیش‌بینی‌شده برای قربانیان مخاصمات مسلحانه، ضابطه دیگری به نام «طولانی‌بودن مدت» مخاصمه ارائه داده و از این طریق در صدد رفع نقص از تعریف پروتکل الحاقی دوم برآمده‌اند. در این خصوص، دیوان بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق در قضیه تادیچ، با ارائه تعریف جدیدی برای مخاصمات داخلی، «طولانی‌بودن زمان» درگیری را به‌عنوان شرط تحقق مخاصمه مسلحانه داخلی ذکر کرده است و در اختیار داشتن بخشی از سرزمین را ضروری نمی‌داند. دیوان در رأی خود در قضیه تادیچ اعلام داشت: ... مخاصمه مسلحانه داخلی، زمانی واقع می‌شود که مخاصمه مسلحانه طولانی‌مدت میان نیروهای مسلح حکومت و گروه‌های مسلح سازمان‌یافته یا بین خود این گروه‌ها در قلمرو دولت اتفاق بیفتد.^{۳۴} بنابراین به‌موجب این رأی، دیوان دو معیار «طولانی‌بودن مخاصمه» و «سازمان‌یافتگی» طرفین متخاصم را برای تحقق مخاصمه مسلحانه داخلی مدنظر قرار داد.

در خصوص این معیارها دیوان بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق، توضیحات روشنی ارائه نمی‌دهد اما رویه قضایی دیوان، بیانگر آن است که طولانی‌بودن مدت از لحاظ معنایی، مترادف با مداوم و متمرکز بودن نیست. بر این اساس، هیچ الزامی وجود ندارد که عملیات نظامی به شیوه‌ای مستمر و برنامه‌ریزی‌شده هدایت شود تا بتوان آن را طولانی‌مدت توصیف کرد. لکن خشونت مسلحانه طولانی‌مدت بدان معنی است که منازعات باید درجه معینی از شدت و نیز مدت زمان مشخصی داشته باشد که در هر قضیه، عنصر زمان باید به‌طور خاص تفسیر شود.^{۳۵}

۳۲. همان، صص ۸۷-۸۶.

۳۳. شفیعی بافتی و هنجنی؛ همان، ص ۲۵.

34. *Tadic Case*, ICTY Reports, 1997, Para.70.

۳۵. همان، صص ۲۸-۲۷.

در خصوص معیار سازمان‌یافتگی، شعبه بدوی دیوان در قضیه میلوشویچ در خصوص رسیدگی به جنایات جنگی متهم در کوزوو، مصادیقی از تعیین سطح سازمان‌یافتگی طرفین متخاصم را بیان کرده است؛ داشتن ساختار فرماندهی رسمی و مشترک، داشتن مقر فرماندهی، داشتن منطقه عملیاتی مشخص و معین و توانایی توزیع و نقل و انتقال مهمات و ادوات جنگی از جمله مواردی است که دیوان برای ارزیابی و تعیین سطح و میزان سازمان‌یافتگی بدان اشاره کرده است.^{۳۶} دیوان در قضیه باشکاسکی در سال ۲۰۰۸ باز هم بر دو معیار «طولانی‌بودن» مخاصمه و «سازمان‌یافتگی» طرفین متخاصم تأکید کرد.^{۳۷}

دیوان بین‌المللی برای رواندا نیز در قضیه آکایه‌سو به مفهوم «طولانی‌بودن» درگیری‌ها اشاره کرده است. به نظر دیوان، وجود خشونت مسلحانه در خلال چند ماه نیز شرط «طولانی‌بودن» را تأمین می‌کند.^{۳۸}

ماده ۸ بند ۲ قسمت (و) اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی نیز تعریف مشابهی برای مخاصمات داخلی دارد: «مقررات این بند، درمورد منازعات مسلحانه‌ای قابل اجراست که در قلمرو یک دولت اتفاق می‌افتد و این منازعات به‌صورت طولانی‌مدت، میان نیروهای حکومت و گروه‌های مسلح سازمان‌یافته یا میان چنین گروه‌هایی وجود دارد».

مؤسسه حقوق بین‌الملل هم در سال ۱۹۷۵ اعلامیه‌ای صادر کرده بود که در آن، ضابطه زمان و طولانی‌بودن مدت درگیری‌ها را به‌عنوان معیار رسیدن به آستانه درگیری مسلحانه معرفی می‌کند.^{۳۹}

باوجود تأکید رویه قضایی بین‌المللی بر معیار «طولانی‌بودن» برای تشخیص و تعریف مخاصمات مسلحانه داخلی، واقعیت این است که ضابطه «طول مدت»، موضوعی کاملاً نسبی بوده و به‌ویژه این ایراد را دارد که همه مخاصمات مسلحانه‌ای را که به‌تازگی روی داده‌اند و فقط مدت کوتاهی از آن‌ها می‌گذرد شامل نمی‌شود.^{۴۰} شاید به همین دلیل است که پروتکل الحاقی به کنوانسیون ممنوعیت یا محدودیت به‌کارگیری پاره‌ای از تسلیحات متعارف و نیز کمیسیون امریکایی حقوق بشر در برخی از آرای خود، معیار «سازمان‌یافتگی» را در تعریف مخاصمات مسلحانه داخلی به کار گرفته‌اند.^{۴۱}

36. ICTY, *The Prosecutor v. Slobodan Milosevic*, (Milosevic Case), No.IT-02-54-T, 2004, Para 23.

37. ICTY, *Boskosk Case*, No.It-04-82-T, 2008, Paras. 177-179.

38. عبدالمهی، محسن؛ تروریسم حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، شهر دانش، ۱۳۸۸، ص ۳۶۰.

39. علیدوستی، حسن؛ ماهیت حقوق درگیری‌های مسلحانه با تأکید بر قضیه فلسطین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه حقوق و علوم سیاسی تهران، ۱۳۸۲، ص ۸۱.

40. ممتاز و رنجبریان؛ همان، صص ۸۸-۸۹.

41. عبدالمهی؛ همان، ص ۳۶۱.

معیار دیگری که برای تعریف مخاصمه مسلحانه داخلی ذکر شده، معیار ذهنی است. در این خصوص، بنیاد حقوق بین‌الملل با تکیه بر عنصر ذهنی، مخاصمه داخلی را چنین تعریف می‌کند: «وضعیتی که در آن میان دولت مستقر و یک یا چند جنبش شورشی، مخالفت وجود دارد. هدف شورشیان، سرنگونی حکومت یا نظام سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی حاکم بر آن کشور یا تحصیل جدایی یا خودگردانی برای اداره و کنترل بخشی از سرزمین آن دولت است».^{۴۲}

بنابراین می‌توان گفت ضابطه سرزمینی و دراختیارداشتن بخشی از سرزمین دیگر، یک معیار ضروری برای تعریف مخاصمه مسلحانه داخلی و شمول مقررات بشردوستانه بر گروه‌های مسلح مخالف به‌شمار نمی‌رود.

با ملاحظه آنچه گفته شد و با توجه به گذشت بیش از سه سال از آغاز بحران سوریه و نیز افزایش شدت درگیری‌ها (با توجه به آمار بالای کشته‌شدگان و آوارگان) و نیز سازمان‌یافتگی گروه‌های مسلح مخالف در سوریه به دلیل توانایی انجام عملیات نظامی گسترده و استفاده از تسلیحات سبک و سنگین در عملیات خود و همچنین تسلط آن‌ها بر برخی از شهرهای سوریه (قسمت‌هایی از حلب، دیر/نزور و حسکه)، و متقابلاً استفاده دولت سوریه از تسلیحات سنگین توپخانه‌ای، تانک و هواپیمای جنگی در عملیات نظامی علیه مواضع شورشیان، می‌توان گفت که بحران سوریه، مخاصمه مسلحانه داخلی شده است.^{۴۳} مضافاً اینکه وقوع مخاصمه مسلحانه

42. The Draft Report of the 10th Commission, *Institute of International Law*, Santiago (2007), p.243.

۴۳. لازم به ذکر است طرفین اصلی مخاصمه داخلی سوریه، دولت سوریه و گروه‌های مسلح مخالف (ارتش آزاد سوریه و شورای ملی مخالفان) هستند که از سال ۲۰۱۱ تاکنون در وضعیت جنگی به سر می‌برند. کشورهایی همچون فرانسه، انگلیس، قطر و عربستان، ائتلاف گروه‌های مسلح مخالف را به‌عنوان تنها نماینده مشروع سوریه به رسمیت شناختند و حتی قطر به آنان اجازه تأسیس سفارتخانه به‌جای سفارتخانه سوریه در دوحه داده است. اتحادیه عرب هم کرسی سوریه در این اتحادیه را به مخالفان مسلح واگذار کرد. (www.euronews.com/2013/03/27/syrianopposition.coalit) امریکا هم طی بیانیه‌ای در ۵ مه ۲۰۱۴ «وضعیت هیئت خارجی» (Foreign Mission Status) به ائتلاف مخالفان سوری اعطا کرد. (<http://iaus.org/>)

اما از سال ۲۰۱۴ به‌ویژه طی ماه‌های اخیر با اعلام موجودیت داعش و جبهه النصره می‌توان گفت هم‌اکنون مخاصمه داخلی سوریه، چندجانبه شده است که در آن گروه‌های مسلح مخالف و دولت سوریه با تروریست‌ها وارد جنگ شده‌اند. از طرف دیگر، خود گروه‌های تروریستی هم با همدیگر می‌جنگند. به‌علاوه ائتلاف بین‌المللی ضد داعش به رهبری امریکا هم با تروریست‌ها وارد جنگ شده است. به‌رحال، پرداختن به مسائل مربوط به کلیه طرف‌های مخاصمه، به‌ویژه تروریست‌ها در این مقاله امکان‌پذیر نیست. جهت مطالعه در خصوص تروریسم، حقوق قابل اعمال بر تروریست‌ها و مسئولیت بین‌المللی آن‌ها، ن. ک: محسن عبدالهی؛ تروریسم؛ حقوق بشر و حقوق بشردوستانه؛ شهر دانش، ۱۳۸۸ و توکل حبیب‌زاده؛ «حقوق بین‌الملل بشردوستانه و مبارزه با تروریسم»، پژوهشنامه حقوق اسلامی (معارف اسلامی و حقوق)، مجله دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق (ع)، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۸۶، ص ۶۹

- MacDonald, Avril, "Terrorism, Counter-Terrorism and the *jus in bello* in Terrorism and International Law: Challenges and Responses", *International Institute Humanitarian Law*, available at: <http://www.michaelschmitt.org/images/4996terr.pdf>.

- Gasser, Hans Peter, "Terrorism and International Humanitarian Law", *IRRC*, vol. 84, No.847, 2002.

- Voneky, Michel, "International Humanitarian Law and the Law on Terrorism, Terrorism Victims and International Criminal Responsibility", *SOS Attentats Pub.*, 2003.

تعهد و التزام متخاصمین به قواعد حقوق بشردوستانه در مخاصمه داخلی سوریه ❖ ۱۷۳

داخلی در سوریه از سوی نهادهای بین‌المللی هم تأیید شده است. از جمله در ژوئن ۲۰۱۲ دبیرکل سازمان ملل اعلام کرد که وضعیت حاکم در سوریه، وضعیت جنگ داخلی است. در فوریه ۲۰۱۲ کمیسیون مستقل بین‌المللی تحقیق برای سوریه اظهار داشت که شدت درگیری و خشونت‌ها در سوریه به حدی رسیده که حاکی از وقوع مخاصمه مسلحانه داخلی است.^{۴۴} دبیرکل کمیته بین‌المللی صلیب سرخ^{۴۵} هم در مه ۲۰۱۲ بحران سوریه را مخاصمه مسلحانه داخلی توصیف کرد.^{۴۶} البته دولت سوریه با تروریست‌خواندن مخالفان مسلح، اقدام نظامی علیه آنان را امری موجه می‌داند.

به‌هرحال، علی‌رغم انکار وقوع مخاصمه مسلحانه از سوی دولت سوریه، با استناد به عوامل زیر می‌توان احراز کرد که وضعیت موجود در سوریه به آستانه مخاصمه مسلحانه رسیده است. این عوامل عبارت‌اند از:

- وجود مخاصمه مسلحانه در قلمرو سرزمینی تنها یک کشور؛
- وجود گزارش‌هایی مبنی بر تصرف و کنترل بخش‌هایی از قلمرو سرزمینی سوریه از سوی مخالفان؛
- طولانی‌شدن مدت درگیری‌ها و منازعات (از ۲۰۱۱ تاکنون) و (همچنین تشدید خشونت‌ها)؛
- سازمان‌یافتگی نیروهای مسلح شورشی (داشتن شورای فرماندهی به ریاست سرهنگ ریاض الاسد و ژنرال مصطفی احمد شیخ)؛
- توسل حکومت سوریه به نیروهای مسلح دولتی در اقدام علیه مخالفان؛
- به‌کارگیری تسلیحات و ادوات سنگین جنگی همچون توپخانه و هواپیمای جنگی از طرف حکومت سوریه؛^{۴۷}

۳. التزام طرف‌های درگیر در سوریه به قواعد و اصول حقوق بشردوستانه حاکم بر مخاصمه مسلحانه

حقوق بین‌الملل بشردوستانه، قواعد خاص دوران مخاصمه مسلحانه و حمایت از قربانیان جنگی است. این قواعد، طرف‌های مخاصمه را در به‌کارگیری وسایل و روش‌های جنگی برای نابودی دشمن، محدود می‌کند و آنان را از حمله به غیرنظامیان برحذر داشته و می‌خواهد که هنگام حمله،

44. Applicable International Law in Syria, Geneva Academy of International Humanitarian and Human Rights, Project, (Adh.geneva), 2012, p. 2, available at: www.geneva-academy.ch/RULAC. (last visited on /2013/04/17)

45. International Committee of Red Cross

46. <http://www.redcrosschat.org/2012/715>.

۴۷. شیعی بافتی و هنجنی؛ همان، ص ۵۴.

تفکیک بین نظامیان و غیرنظامیان را رعایت کنند. الزام دولت‌ها در رعایت حقوق بین‌الملل بشردوستانه، بخشی از تعهد کلی آن‌ها در رعایت حقوق بین‌الملل است. این تعهد در کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ نیز ذکر شده است. ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌ها این الزام را آن‌چنان گسترش داده که درعین حال بتواند موضوع الزام تضمین رعایت حقوق بشردوستانه را در بر گیرد.^{۴۸} بنابراین بر اساس تعهد و التزام مندرج در ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و قاعده ۱۳۹ حقوق بشردوستانه عرفی، در مخاصمات داخلی نیز هریک از طرف‌های مخاصمه، باید حقوق بین‌الملل بشردوستانه را از طریق نیروهای مسلح خود، نیروهای تحت نظارت خود یا دیگر اشخاص و گروه‌هایی که در واقع، تحت امر یا طبق دستور یا کنترل آن‌ها عمل می‌کنند، رعایت و رعایت آن را تضمین کنند.

مبنای دیگر تعهد و التزام طرفین درگیری به قواعد بشردوستانه در مخاصمات داخلی، ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و پروتکل الحاقی دوم است. ماده ۳ که از آن به‌عنوان کنوانسیون کوچک^{۴۹} نام برده می‌شود، فهرستی از تضمین‌های اساسی که طرفین مخاصمه باید در تمامی شرایط محترم بشمارند، ارائه می‌دهد.^{۵۰} در واقع این ماده، با وضع یک قاعده بنیادین یعنی رفتار منطبق با اصول انسانیت، با همه کسانی که دیگر در جنگ شرکت ندارند یا دیگر قادر به جنگیدن نیستند و ممنوعیت برخی اعمال همچون صدمه به حیات، تمامیت جسمانی، زخمی کردن، شکنجه و آزار، گروگان‌گیری، هتک حرمت و رفتارهای تحقیرآمیز، پیش‌بینی تضمینات قضایی برای محاکمات و نیز در نظر گرفتن تعهدی مثبت و ایجابی برای جمع‌آوری و مراقبت بیماران و مجروحین و اعمال مراقبت‌های پزشکی و درمانی، زمینه اجرای حداقل قواعد بشردوستانه را برای مخاصمات مسلحانه داخلی مهیا کرده است.

پروتکل الحاقی دوم نیز که تکمیل‌کننده ماده ۳ مشترک به شمار می‌رود، درحقیقت حقوق انسانی قابل اعمال در مخاصمات مسلحانه داخلی را از راه تشریح مقررات مربوط به «حمایت از غیرنظامیان به‌طور کلی»، کودکان، بازداشت و توقیف مجروحان، بیماران، غریقان و اشخاصی که با پیگرد کیفری روبه‌رو هستند، تکمیل می‌کند.^{۵۱} هدف اصلی پروتکل دوم، رفع خلأهای ماده ۳ مشترک بود زیرا پروتکل با افزودن موارد

۴۸. هنکرتز، ژان ماری و دوسو الدبگ؛ حقوق بین‌المللی بشردوستانه عرفی، ترجمه: دفتر امور بین‌الملل قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، جلد اول، مجد، ۱۳۸۷، ص ۷۰۰.

49. Mini Convention

۵۰. ساماروگا، کورنیلو؛ حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در مجموعه مستندات قانونی، در حقوق بشر و حقوق بشردوستانه (کنکاشی برای جهانی‌ساختن)، ترجمه: سلاله حبیبی، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۲، ص ۱۹۷.

۵۱. دنستین، یورام؛ حقوق بشر در منازعات مسلحانه: حقوق بشردوستانه بین‌المللی، در حقوق بین‌الملل بشردوستانه، ترجمه: حسین شریفی طرازکوهی، مجد، ۱۳۹۰، ص ۱۲۸.

ممنوعه دیگری به موارد ممنوعه مندرج در ماده ۳ مشترک، از جمله مجازات جمعی، تروریسم، بردگی، غارت و ... حقوق مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی را توسعه بخشید. به‌علاوه در مقدمه پروتکل الحاقی دوم آمده که بسیاری از مقررات حقوق بشر در حوزه مخاصمات مسلحانه داخلی قابل‌اجراست. بنابراین حقوق تحت حمایت پروتکل دوم، همان حقوق بنیادینی است که در میثاقین (میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) تحت حمایت قرار گرفته است و همان تعهدات و الزامات را برای رعایت آن مقررات به همراه می‌آورد.^{۵۳} بدین ترتیب، پیوندی عمیق بین قواعد بشردوستانه حاکم بر مخاصمات داخلی و حقوق بشر وجود دارد زیرا در هر دو مورد، روابط یک دولت با شهروندان خودش مطرح است. به‌علاوه هر دو نظام، هدفشان همانا واداشتن دولت‌ها به رعایت شأن و منزلت انسانی انسان‌ها است.^{۵۳}

۱-۳. التزام و تعهد دولت سوریه به قواعد حقوق بشردوستانه

دولت‌های عضو معاهدات حقوق بشردوستانه بر اساس «اصل وفای به عهد»، ملزم به رعایت قواعد مندرج در این‌گونه معاهدات هستند. آن‌ها باید تمامی توان خود را برای رعایت و تضمین رعایت حقوق بشردوستانه به‌کار گیرند. به عبارت دیگر، زمانی که دولتی به عضویت معاهده حقوق بشردوستانه بین‌المللی درمی‌آید، رعایت تمامی تعهدات مندرج در آن معاهده را بر عهده می‌گیرد. بنابراین ممکن است دولت به دلیل نقض تعهدات خود بر اساس قوانین مربوطه، مسئول شناخته شود.^{۵۴}

در خصوص التزام و تعهد دولت سوریه به قواعد بشردوستانه، گفتنی است از آنجاکه این دولت، عضو کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است، ملزم به رعایت مفاد ماده ۱ مشترک و به‌ویژه ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در قالب تعهدات قراردادی و هم در قالب حقوق عرفی (به دلیل ماهیت عرفی این مواد) است. دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه در سال ۱۹۸۶ اعلام داشت که ماده ۳ مشترک، «موجد معیارهای حداقلی» قابل اعمال در هر مخاصمه مسلحانه است و منعکس‌کننده همان مفاهیمی است که دیوان در سال ۱۹۴۹ در قضیه کورفو از آن‌ها تحت عنوان «ملاحظات اساسی بشریت» یاد کرده است.^{۵۵} از آنجاکه این ماده دربرگیرنده بنیادی‌ترین اصول احترام به کرامت انسانی است، کلیه متخاصمین باید به‌عنوان «قواعد آمره» در

52. Freeman, Mark, "International Law and Internal Armed Conflicts: Clarifying the Interplay between Human Rights and Humanitarian Protections", *Journal of Humanitarian Assistance*, 2001, available at <http://sites.tufts.edu/jha/archives/152>, 2001, p.7 (last visited on 6/11/2012)

۵۳. ممتاز و رنجبریان؛ همان، ص ۵۹.

۵۴. رعایت حقوق بشردوستانه بین‌المللی، ترجمه: دبیرخانه کمیته ملی حقوق بشردوستانه، سرسم، ۱۳۸۳، ص ۴۳.

55. Nicaragua Case, ICJ Reports, 1986, Para. 218.

مخاصمات داخلی آن را رعایت کنند.^{۵۶} بنابراین، مفاد آن برای همه دولت‌ها اعم از عضو و غیرعضو الزامی است.

همچنین اگرچه دولت سوریه به پروتکل الحاقی دوم نییوسته، حداقل «ملزم به رعایت تضمین‌های بنیادین و اساسی مندرج در بند ۲ ماده ۴^{۵۷} و ماده ۶ پروتکل که منطبق بر ماده ۳ مشترک است و جنبه عرفی نیز پیدا کرده‌اند»^{۵۸} است. بنابراین در اینکه برخی مقررات پروتکل، جزء قواعد بنیادین بوده و نسبت به دولت‌های غیرعضو نیز الزامی است، تردیدی نیست. از طرف دیگر، قطعنامه‌های شورای امنیت که در موضوع حقوق بشردوستانه و نیز در خصوص اوضاع این کشور صادر شده، بر اساس ماده ۲۵ منشور ملل متحد برای دولت سوریه الزام‌آور است.

علاوه بر تعهدات قراردادی، دولت سوریه متعهد به رعایت قواعد عرفی بشردوستانه حاکم بر مخاصمات داخلی هم هست. مهم‌ترین نقش قواعد بشردوستانه عرفی که حاصل رویه و عملکرد دادگاه‌ها و محاکم ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و همچنین بیانیه‌های دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و گروه‌های نظامی است، در حوزه مخاصمات مسلحانه داخلی آن است که دامنه قواعد مزبور از ترتیبات و مقررات مندرج در ماده ۳ مشترک و پروتکل الحاقی دوم فراتر می‌رود و خلأ موجود در قواعد معاهده‌ای حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی به‌ویژه در خصوص ممنوعیت و محدودیت جنگ‌افزارها و شیوه‌های جنگی را برطرف می‌کند. مزیت دیگر حقوق عرفی، فراگیر بودن آن است. بدین ترتیب، مفاد معاهداتی که بیانگر اصول حقوق عرفی است برای کلیه دولت‌ها اعم از عضو و غیرعضو الزام‌آور است.^{۵۹}

56. Rafael Nieto-Navai, "International Peremptory Norms (*ius cogens*) and International Humanitarian Law", in: *Men's Inhumanity to Man*, available at: www.icrc.org, 2010, p.64.

57. بند ۲ ماده ۴ اعمال زیر را ممنوع می‌داند: اعمال خشونت نسبت به حیات، سلامت یا تمامیت جسمی یا روحی کسانی که مستقیماً در عملیات نظامی شرکت نداشته یا به فعالیت‌های نظامی خود خاتمه بخشیده‌اند، خواه آزادی آن‌ها سلب یا محدود شده باشد یا نشده باشد. چنین خشونت‌هایی شامل قتل، رفتار غیرانسانی چون شکنجه، قطع عضو و هرگونه اشکال شکنجه‌های بدنی دیگر می‌شود.

- اعمال مجازات‌های دسته‌جمعی

- گروه‌گان‌گیری

- عملیات تروریستی

- تجاوز نسبت به کرامت شخص، به‌ویژه رفتار تحقیرآمیز، تجاوز به‌عنف، اجبار به فحش‌های جنسی و هرگونه اشکال خشونت جنسی

- بردگی و تجارت برده در تمامی اشکال آن

- غارت و چپاول

- تهدید به ارتکاب هریک از اعمال مذکور (بند ۲ ماده ۴)

58. Akayesu Case, Judgment, ICTR Reports, 1998, Paras. 608-609.

59. See: R. J. Wilhelm, "Importance Customary Humanitarian Law in Armed Conflicts", *Virginia Journal of International Law*, 2006.

به‌رحال، قواعد عرفی حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی، علاوه بر حمایت از غیرنظامیان، مجروحان و اشخاص در معرض خطر تجاوز مسلحانه، قواعد و مقرراتی در خصوص ممنوعیت و محدودیت برخی ابزار و تسلیحات و شیوه‌های جنگی و نیز قواعد و مقرراتی در خصوص تضمینات بنیادین و قاعده‌مندی رفتار ظالمانه طرفین مخاصمه ... در بر دارد.^{۶۰} بنابراین، لزوم پایبندی دولت سوریه به آن‌ها در جریان مخاصمه داخلی، امری اجتناب‌ناپذیر است. علاوه بر التزام دولت سوریه به قواعد حقوق بشردوستانه، با توجه به عضویت این کشور در اسناد حقوق بشری، همچون میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، دولت مزبور، ملزم به رعایت و اجرای قواعد حقوق بشری مندرج در میثاقین در طول مخاصمه است زیرا همان طور که دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی‌اش در قضیه ساخت دیوار حائل در سرزمین‌های اشغالی اعلام کرد: «نه‌تنها حمایت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون‌های حقوق بشری در زمان مخاصمات مسلحانه به حال تعلیق در نمی‌آید، بلکه مقررات راجع به نقض مصادیقی از حقوق بشر که در ماده ۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی قید شده، همچنان معتبر و مجراست ...»^{۶۱}.

۲-۳. تعهد و التزام گروه‌های شورشی و مسلح معارض به قواعد حقوق بشردوستانه

امروزه عموماً پذیرفته شده که حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای نیروهای مسلح سازمان‌یافته الزام‌آور است، به این دلیل که اگر این گروه‌ها به اندازه کافی سازماندهی شده باشند، آن‌ها نیز به‌عنوان یک طرف مخاصمه مسلحانه، متعهد و ملتزم به قواعد حقوق بشردوستانه معاهده‌ای و عرفی هستند.^{۶۲} اما در پاسخ به اینکه چرا گروه‌های مسلح سازمان‌یافته، ملزم به قواعد حقوق بشردوستانه هستند، پنج دیدگاه بیان شده است؛

- صلاحیت تقنینی دولت: طبق این دیدگاه، صلاحیت دولت در قانونگذاری برای اتباع خود، این حق را برای دولت ایجاد می‌کند که تعهداتی را که به‌موجب حقوق بین‌الملل پذیرفته، بر همه افرادش تحمیل کند حتی اگر آن افراد با دولت مزبور یا دیگر گروه‌های مسلح، در حال جنگ باشند.^{۶۳} در این خصوص می‌توان به تفسیر کمیته بین‌المللی صلیب سرخ هم اشاره کرد. طبق تفسیر کمیته، تعهدات بین‌المللی که یک دولت بر عهده می‌گیرد، نه‌تنها خود آن دولت، بلکه کلیه

* ۶۰. ن. ک. هنرکز و دوسوالدیگ؛ همان.

61. Legal Consequences of the Construction of a Wall in Occupied Palestinian Territory, ICJ Reports, 2004, Para.106.

62. Kleffner, Jann K, "The Applicability of International Humanitarian Law to Organized Armed Groups, at "(Understanding Armed Groups and the Applicable Law)", *International Review of Red Cross*, No. 882, 2011, p.443.

63. Sandesh, Sivak Umaran, "Binding Armed Opposition Groups", *ICLQ*, vol.55, 2006, pp. 281-282.

مقامات ذی‌ربط و کلیه افراد درون قلمرو سرزمینی آن دولت را متعهد می‌سازد.^{۶۴}

- گروه‌های مسلح مخالف، ملزم به رعایت قواعد بشردوستانه هستند بدان دلیل که اعضای این گروه‌ها هم همچون سایر افراد و اتباع یک کشور، متعهد و ملتزم به قواعد بشردوستانه‌اند. به عبارت دیگر، از آنجاکه افراد، مستقیماً موضوع حقوق بشردوستانه هستند باید هم از آن اطاعت کنند و هم در صورت نقض این قواعد از سوی آنان، مسئولیت کیفری خواهند داشت. این‌چنین تکالیف و تعهداتی بر کلیه افراد اعمال می‌شود، اعم از اینکه آن‌ها وضعیت جنگجوی رسمی داشته و عضو نیروهای مسلح طرف‌های مخاصمات مسلحانه بین‌المللی یا عضو نیروهای طرفین یک مخاصمه مسلحانه غیربین‌المللی باشند یا اینکه جزء افراد عادی باشند.^{۶۵}

- دیدگاه عملکرد شبه‌حکومتی: طبق این دیدگاه، گروه‌های مسلح سازمان‌یافته به دلیل اینکه کارکردها و وظایف حکومتی را به‌صورت دوفاکتو اعمال می‌کنند، ملزم به رعایت قواعد بشردوستانه‌اند.^{۶۶}

- دیدگاه شخصیت حقوقی بین‌المللی: بر اساس این دیدگاه، گروه‌های مسلح سازمان‌یافته ملزم به رعایت قواعد بشردوستانه عرفی هستند زیرا آن‌ها نوعی شخصیت حقوقی بین‌المللی دارند.^{۶۷} کمیسیون تحقیق برای دارفور سودان در خصوص شخصیت حقوقی بین‌المللی چنین بیان داشته: «همه شورشیانی که کنترل مؤثر، بادوام و مستمر و سازمان‌یافته‌ای را بر سرزمینی اعمال می‌کنند (دارای شخصیت حقوقی بین‌المللی بوده) به قواعد عرفی بین‌المللی مربوط به مخاصمات مسلحانه داخلی ملتزم هستند».^{۶۸}

- مبنای دیگر برای التزام و تعهد گروه‌های مسلح سازمان‌یافته به قواعد بشردوستانه، رضایت آن‌هاست. در خصوص دیدگاه‌های قبلی، اعتقاد بر این است که حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای گروه‌های مسلح سازمان‌یافته، علی‌رغم میل و اراده آن‌ها و حتی در مواردی برخلاف میلشان الزام‌آور است اما در این دیدگاه، رضایت این گروه‌ها به‌عنوان مبنای اصلی الزام‌آور بودن قواعد بشردوستانه برای آن‌ها در نظر گرفته شده است.^{۶۹}

در خصوص التزام و تعهد گروه‌های مسلح مخالف و شورشیان در رعایت حداقلی از قواعد بشردوستانه بین‌المللی می‌توان به اسناد و قواعد حاکم بر مخاصمات داخلی هم استناد کرد. به‌موجب ماده ۳ مشترک، طرفین درگیری از ارتکاب اعمالی همچون نقض حیات فرد، قتل عام،

64. Moir, *op. cit.*, p. 235.

65. Kleffner, *op. cit.*, pp. 449-450.

66. *Ibid.*, p.452.

67. *Ibid.*, p.454.

68. Report of the International Commission of Inquiry on Darfur, January 2005, Para. 172, Available at: <http://www.un.org/News/dn/sudan/com-inq-darfur.pdf> (last visited on: 28 Nov, 2014).

69. Kleffner, *op. cit.*, p.456.

قطع عضو، شکنجه و رفتارهای بی‌رحمانه، تجاوز به کرامت انسانی، تحقیر و توهین، گروگان‌گیری و محاکمه و اعدام بدون رعایت تضمین‌های قضایی منع شده‌اند.

لازم به ذکر است، اصطلاح «طرفین درگیری یا هریک از متخاصمین» مندرج در ماده ۳ مشترک، هم طرف دولتی یا کسی را که مدعی حقانیت حکومتی است دربرمی‌گیرد و هم گروهی که علیه حکومت مستقر شورش کرده و اقدام به عملیات مسلحانه علیه آن حکومت کرده‌اند.^{۷۰} کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در تفسیر ماده ۳ مشترک در این خصوص بر این اعتقاد است که تکلیف شورشیان به رعایت حقوق بشر و حقوق بشردوستانه به این دلیل است که افراد هم در سطح بین‌المللی، طرف حق و تکلیف قرار می‌گیرند.^{۷۱} تعهد شورشیان به رعایت مفاد ماده ۳ مشترک، لازمه ذات و جوهره آن به نظر می‌آید، چرا که این ماده دربردارنده حقوق بنیادینی است که هیچ‌کس مجاز به نقض آن نیست.^{۷۲} بنابراین یکی از مبانی تعهد شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف به قواعد بشردوستانه، همین ماده ۳ مشترک است.

اما در دیگر منبع مهم مخاصمات داخلی یعنی پروتکل الحاقی دوم، به دلیل مخالفت دولت‌ها، مقرر و عبارتی صریح، خطاب به شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف در خصوص تعهد و التزام به رعایت قواعد بشردوستانه دیده نمی‌شود. در واقع، اکثر دولت‌های شرکت‌کننده در کنفرانس دیپلماتیک منجر به تصویب پروتکل‌ها، چندان تمایل نداشتند که شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف به لحاظ حقوقی، هم‌پایه مقامات حکومتی تلقی شوند. لذا از درج هر نوع عبارت و خطاب صریح به «طرف‌های متخاصم» در متن پروتکل خودداری کردند.^{۷۳} با این حال نباید فقدان سازوکاری مشابه (آنچه در ماده ۳ مشترک ذکر شده) در پروتکل الحاقی دوم را به‌گونه‌ای تفسیر کرد که به معنی معافیت شورشیان از اجرای قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه تلقی شود، چرا که در این صورت، اصل برابری گروه‌های متعهد در نبرد نظامی، نادیده گرفته می‌شود.^{۷۴} به‌علاوه از برخی مقررات پروتکل، تعهد و التزام طرف‌های غیردولتی به رعایت آن استنباط می‌شود، اینکه گفته می‌شود شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف باید تحت یک «فرماندهی مسئول» عمل کرده و قادر به اجرای پروتکل باشند (ماده ۱ پروتکل) و تا سر حد امکان در سطح وسیعی مفاد پروتکل را ترویج دهند (ماده ۱۹ پروتکل) دلالت بر این نکته دارد که گروه‌های مسلح مخالف هم باید به حقوق بین‌الملل بشردوستانه احترام بگذارند و در قبال اقدامات اشخاصی

۷۰. ممتاز و رنجبریان؛ همان، ص ۱۱۷.

71. M. Bothe, "War Crimes in Non-international Armed Conflict", in *War Crimes in International Law*, Y. Dinstein and M. Tabary, 1996, p. 303.

۷۲. ممتاز و رنجبریان؛ همان، ص ۱۲۰.

73. Cassese, Antonio, "The Status of Rebels under the 1977 Geneva Protocol on Non-International Conflicts", *ICLQ*, 1987, p.93.

۷۴. وکیل، امیرسعاد؛ ضمانت اجرای حقوق بنیادین بشر، میزان، ۱۳۹۰، ص ۶۹.

که بخشی از این گروه‌ها شناخته می‌شوند، مسئولیت دارند.^{۷۵}

همچنین تکلیف مندرج در قسمت (ج) بند ۳ ماده ۴ پروتکل که مربوط به ممنوعیت استخدام و به‌کارگیری کودکان زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه است، هم شامل نیروهای نظامی حکومتی می‌شود و هم گروه‌های مسلح مخالف و شورشیان. علاوه بر این‌ها، تعهدات ذکر شده در پروتکل اختیاری حقوق کودک، مبنی بر ممنوعیت به‌کارگیری کودکان زیر ۱۸ سال در درگیری‌ها، مصوب سال ۲۰۰۰ متوجه کلیه طرف‌های مخاصمه از جمله گروه‌های غیردولتی هم می‌شود. طبق بند ۱ ماده ۴ این پروتکل، گروه‌های مسلحی که جدا از نیروهای مسلح دولتی هستند، نباید تحت هیچ شرایطی، افراد زیر ۱۸ سال را جهت شرکت در جنگ به استخدام خود درآورند.

در خصوص الزام‌آور بودن مفاد پروتکل الحاقی دوم نسبت به گروه‌های مسلح مخالف و همین‌طور، گروه تروریستی داعش و النصره، باید دید که آیا این گروه‌ها شرایط مندرج در بند ۱ ماده ۱ پروتکل را دارند تا مفاد پروتکل برای آن‌ها لازم‌الاجرا شود. همان‌طور که گفته شد، پروتکل الحاقی دوم، تحقق سه شرط را برای وقوع مخاصمه مسلحانه غیربین‌المللی و شمول مقرراتش بر آن مقرر کرده است: وجود فرماندهی مسئول، داشتن کنترل بر بخشی از سرزمین، به‌گونه‌ای که شورشیان را قادر به انجام عملیات نظامی هماهنگ و پایدار کرده و توانایی اجرای مقررات پروتکل را داشته باشند.

به نظر می‌رسد که گروه‌های مسلح مخالف دولت سوریه و همین‌طور گروه‌های تروریستی به دلیل تسلط بر بخشی از خاک سوریه و داشتن فرماندهی منسجم و انجام عملیات نظامی گسترده با استفاده از تسلیحات سنگین، شروط اول و دوم پروتکل الحاقی دوم را دارا باشند. اما تحقق شرط سوم یعنی توانایی اجرای مقررات پروتکل، حداقل از جانب گروه‌های تروریستی، امری بعید به نظر می‌رسد. اما به فرض عدم تحقق کلیه شروط مندرج در پروتکل الحاقی، باز هم شورشیان یا تروریست‌ها، متخاصم تلقی و اعمال خصمانه آن‌ها مصداقی از درگیری مسلحانه غیربین‌المللی بوده که در این صورت، مشمول ماده ۳ مشترک و دیگر قواعد و عرف‌های بشردوستانه حاکم بر مخاصمات داخلی می‌شوند. لذا در چنین شرایطی و «به لحاظ منطقی، این انتظار معقول به‌وجود می‌آید که در بین متخاصمان، قواعد قابل اعمال در مخاصمات مسلحانه داخلی رعایت شود».^{۷۶}

ارکان سازمان ملل هم به مناسبت‌های مختلف، متذکر تعهد گروه‌های شورشی به رعایت حقوق بشردوستانه در زمان مخاصمات مسلحانه داخلی شده‌اند. از جمله شورای امنیت در قطعنامه‌های متعددی در مقام حل‌وفصل منازعات داخلی، بارها خطاب به «طرف‌های متخاصم»،

75. Henckaertes, Jean-Marie & Louise Doswald-beck, *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, vol.1, 2005, pp. 534-536.

۷۶. عبدالمهی؛ همان، ص ۳۷۲.

از آن‌ها خواسته است تا حقوق بشردوستانه را رعایت کنند. برای مثال در قطعنامه‌های مربوط به افغانستان، گینه بیسائو، سیرالئون، لیبیا، السالوادور، لیبی و سوریه ... به لزوم پایبندی طرف‌های مخاصمه از جمله گروه‌های غیردولتی به قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه اشاره دارد. اینکه شورای امنیت، صریحاً همه طرف‌های درگیر در مخاصمات را به رعایت حقوق بشردوستانه فرا می‌خواند، بدان معنی است که علاوه بر نیروهای حکومت، نیروهای شورشی نیز چنین وظیفه‌ای دارند. به دلیل وجود چنین تکلیفی بود که کمیسیون حقوق بین‌الملل نیز در ماده ۱۰ طرح مسئولیت دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱، رفتار جنبش شورشی را زمانی که قدرت به دست آنان می‌افتد و موفق به تشکیل حکومت جدید می‌شوند، بر طبق حقوق بین‌الملل به مثابه عمل آن دولت به حساب آورد.^{۷۷} کمیسیون حقوق بین‌الملل در تفسیر و تشریح همین ماده، معتقد است که باید نهضت شورشی و امثال آن را به دلیل اعمال ناقص حقوق بشردوستانه ارتكابی اعضای آن به‌طور مستقل و مستقیماً مسئول شناخت.^{۷۸}

قطعنامه مشهور ۱۲۴۴ مجمع عمومی سازمان ملل، مبنای دیگری برای تعهد و التزام گروه‌های غیردولتی به قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه به شمار می‌رود. مجمع در این قطعنامه می‌گوید، تمام مقامات دولتی و غیردولتی مسئول در عملیات جنگی باید اصول مندرج در کنوانسیون‌های ژنو را رعایت کنند.

مجمع در قطعنامه ۳۰۳۲ در سال ۱۹۷۲ راجع به رعایت احترام حقوق بشر در درگیری‌های مسلحانه، از همه طرف‌های درگیر می‌خواهد «تا در مورد حقوق بشردوستانه که نسبت به نیروهای مسلح ایشان قابل اعمال است، آموزش لازم را ارائه دهند». بنیاد حقوق بین‌الملل، طی قطعنامه‌ای که در اجلاس برلین سال ۱۹۹۹ تصویب شد در خصوص تعهد دولت‌ها و موجودیت‌های غیردولتی به رعایت حقوق بنیادین بشر اظهار داشته است: «... هر دولت و هر موجودیت غیردولتی شرکت‌کننده در درگیری مسلحانه، از نظر حقوقی در برابر دیگران و کلیه اعضای جامعه بین‌المللی، مسئول رعایت حقوق بشردوستانه در کلیه شرایط است ... و نمی‌تواند با انکار درگیری مسلحانه، از تعهدات خود در این خصوص، فرار کند ...».

همچنین در بند ۷ اعلامیه مصوب کنفرانس دول متعهد کنوانسیون چهارم ژنو در ۵ دسامبر ۲۰۰۱ تصریح شده است که گروه‌های نظامی فلسطینی در خارج یا داخل سرزمین‌های اشغالی به اصول حقوق بشردوستانه پایبند هستند.^{۷۹}

دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه، چندین بار به تعهد نیروهای کنترل/ به رعایت

۷۷. ممتاز و رنجبریان؛ همان، ص ۱۱۹.

۷۸. ضیایی بیگدلی، محمدرضا؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه، گنج دانش، ۱۳۹۲، ص ۳۷۵.

۷۹. وکیل؛ همان، ص ۷۰.

ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو اشاره کرده است.^{۸۰} دیوان در قضیه فعالیت‌های نظامی در کنگو نیز عدم رعایت حقوق بین‌الملل بشردوستانه از سوی گروه‌های نظامی را مغایر این حقوق اعلام کرد و از شورای امنیت خواست که به مسئولیت مستقیم این گروه‌ها در مورد اعمال مغایر حقوق بشردوستانه ارتكابی از سوی آنان اشاره کند.^{۸۱} شعبه تجدیدنظر دادگاه ویژه سیرالئون نیز در قضیه نورمان بیان داشته است که: «این نکته که کلیه طرفین مخاصمه مسلحانه، (اعم از کشورها و نیروهای مسلح غیرحکومتی) به موجب حقوق بین‌الملل بشردوستانه، ملزم هستند از دیدگاه حقوق بین‌الملل، تثبیت شده است...».^{۸۲} قاضی هیگینز در نظریه شخصی خود به ضمیمه نظریه مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه ساخت دیوار حایل در سال ۲۰۰۴ تأسف می‌خورد که دیوان این فرصت را از دست داده که بیان کند تعهدات غیرقابل تخطی حقوق بشردوستانه، نه تنها برای اشغالگران، بلکه برای آزادی‌طلبان نیز الزام‌آور است.^{۸۳}

ذکر این نکته هم ضروری است که شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف می‌توانند به ابتکار خود و به‌طور یک‌جانبه، پایبندی خود را به مقررات و قواعد حقوق بشردوستانه اعلام کنند. همانند اقدامات یک‌جانبه دولت‌ها که منشأ حق و تکلیف برای آنان می‌شود، این اعلام تعهد یک‌جانبه برای گروه‌های شورشی، حقوق و تکالیفی به‌بار می‌آورد.^{۸۴} از جمله می‌توان به اعلامیه ۲۴ فوریه ۱۹۸۸ بیره‌ای تامیل سری‌لانکا خطاب به کمیسیون حقوق بشر اشاره کرد که در آن، جنبش آزادی‌بخش بیره‌ای تامیل متعهد شدند مفاد کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو و پروتکل‌های الحاقی را رعایت کنند.^{۸۵} همچنین شورشیان می‌توانند بر اساس بند آخر ماده ۳ مشترک، با انعقاد موافقت‌نامه‌هایی با دولت مرکزی، تمام یا قسمتی از مقررات کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو را در مخاصمات به اجرا بگذارند و با انعقاد چنین موافقت‌نامه‌هایی در واقع خود را ملزم به اجرای قواعد بشردوستانه می‌کنند.

در خصوص التزام گروه‌های مسلح مخالف و شورشیان به قواعد حقوق بشر باید متذکر شد که اصولاً تعهدات حقوق بشری فقط برای دولت‌ها الزام‌آور است و حقوق بین‌الملل هم هنوز به مرحله‌ای نرسیده که گروه‌های مسلح مخالف را ملزم به رعایت قواعد حقوق بشری در طول مخاصمات مسلحانه داخلی بکند، چرا که آن‌ها توانایی اجرای برخی تعهدات خاص همچون

80. Nicaragua Case, *op. cit.*, Para. 116.

81. Armed Activities on the Territory of the Congo, ICJ Reports, 2005, Para. 207.

۸۲. شفیی بافتی و هنجنی؛ همان، ص ۱۸۳.

۸۳. وکیل؛ همان، ص ۷۰.

۸۴. ممتاز و رنجیریان؛ همان، ص ۱۶۸.

85. C. Ewumbue- Monono, "Respect for International Humanitarian Law by Armed Non-State Actors in Africa", 88 *RICR*, 2006, p. 907.

برگزاری دادرسی عادلانه را ندارند.^{۸۶} نهایتاً اینکه پابندی گروه‌های مزبور به قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه می‌تواند معیاری جهت تشخیص مشروعیت و صلاحیت آن‌ها برای مشارکت در ساختار دولت یا ایجاد حکومت جدید باشد.

بدین ترتیب شورشیان و گروه‌های مسلح مخالف دولت، همانند نیروهای حکومتی، در مخاصمات داخلی همچون مخاصمه سوریه، مکلف به رعایت قواعد و اصول حقوق بشردوستانه مرتبط با مخاصمات مسلحانه داخلی هستند.

لازم به ذکر است در صورت فقدان مقررات در خصوص موضوعی خاص در حوزه مخاصمات داخلی می‌توان به شرط مارتنس استناد کرد که در مقدمه کنوانسیون چهارم لاهه ۱۹۰۷، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و پروتکل الحاقی اول لحاظ شده و همیشه قابل اعمال خواهد بود.^{۸۷} هدف از درج چنین شرطی در اسناد مزبور، پرکردن خلأ ناشی از فقدان مقررات بوده است. شرط مارتنس مقرر می‌دارد: طرفین هر مخاصمه مسلحانه باید «بر اساس حقوق بین‌المللی نشأت‌گرفته از عرف مسلم، اصول بشردوستانه و اصل وجدان عمومی» عمل کنند. بنابراین در صورتی که معاهدات بشردوستانه یا پروتکل‌ها و کلاً نظام معاهده‌ای در مورد موضوعی سکوت کرده باشند، طرفین باید در چارچوب این اصل رفتار کنند.

۴. مواردی از نقض حقوق بشردوستانه در مخاصمه داخلی سوریه

ممکن است نقض قواعد حقوق بشردوستانه، منجر به ارتکاب جرائم بین‌المللی همچون «جرائم جنگی»^{۸۸} و «جنایت علیه بشریت»^{۸۹} شود که در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری درج شده است. این نقض‌ها می‌تواند موجب مسئولیت دولت یا موجودیت‌های بین‌المللی غیردولتی شود که در نتیجه مکلف به جبران خسارت قربانیان چنین نقض‌هایی خواهند بود.

در مخاصمه داخلی سوریه، کمیسیون بین‌المللی تحقیق برای سوریه، مواردی از نقض گسترده و مستمر حقوق بشر و حقوق بشردوستانه را که کلیه طرف‌های درگیر مرتکب شده‌اند گزارش کرده است که برخی از آن‌ها «جرائم جنگی» و «جنایت علیه بشریت» محسوب می‌شوند.

جرائم جنگی به هرگونه «نقض فاحش و جدی حقوق بشردوستانه» در جریان مخاصمات مسلحانه، اعم از داخلی و بین‌المللی اطلاق می‌شود که مسئولیت بین‌المللی دولت و مسئولیت

86. Moir, *op. cit.*, p. 444.

87. فلک، دیتز؛ حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، به اهتمام و ویرایش سیدقاسم زمانی و نادر ساعد، شهر دانش، ۱۳۹۱، ص ۵۵.

88. War Crimes

89. Crimes against Humanity

کیفری متهمان را به دنبال دارد.

به‌موجب اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، جرایم جنگی به چهار مقوله اصلی تقسیم می‌شوند: جنایات جنگی ارتكابی در جریان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی که به ترتیب در قسمت (الف) و (ب) بند ۲ ماده ۸ اساسنامه قرار می‌گیرند. جنایات جنگی در مخاصمات مسلحانه داخلی نیز ذیل قسمت (ج) و (ه) بند ۲ ماده ۸ که به ترتیب، تخلفات جدی از ماده ۳ مشترک و دیگر قوانین و عرف‌های قابل اجرا در مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی را ممنوع می‌کند، گنجانده شده است.^{۹۰}

«جنایات علیه بشریت»، جرائم شنیعی است که نقض فاحش کرامت انسانی و تحقیر شدید یا خوار کردن بشر را به دنبال دارد. به عبارت دیگر، «جنایات علیه بشریت»، جنایاتی است که ناقض موازین و ارزش‌های انسانی به‌شمار رفته و برخلاف معیار خاص رفتار مطلوب است.^{۹۱}

ماده ۷ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری در خصوص «جنایات علیه بشریت» تصریح می‌کند که منظور از این جنایات، هر یک از اعمال مشروحه زیر است «که به‌عنوان بخشی از تعرض و حمله گسترده یا سازمان‌یافته و با علم به آن حمله، بر ضد هر جمعیت غیرنظامی صورت می‌گیرد». از جمله مصادیق آن می‌توان به قتل، نابودسازی، برده‌گیری، تبعید یا کوچ اجباری یک جمعیت، حبس کردن یا دیگر اشکال ایجاد محدودیت شدید نسبت به آزادی رفت‌وآمد در تخطی از قوانین اساسی بین‌المللی، شکنجه، تجاوز جنسی و دیگر اشکال خشونت جنسی، تعقیب و آزار مداوم و ناپدیدسازی اجباری اشاره کرد. ویژگی بارز این جرائم در آن است که در این گروه، نقض‌های استثنایی و پراکنده مدنظر نیست بلکه صرفاً دربرگیرنده نقض‌هایی است که بخشی از یک حمله گسترده یا سازمان‌یافته علیه جمعیت غیرنظامی باشد، اعم از اینکه در زمان صلح یا در زمان جنگ ارتکاب یافته باشد.^{۹۲}

نتایج تحقیقات کمیسیون بین‌المللی تحقیق برای سوریه، گویای آن است که شماری از نقض‌های ارتكابی در سوریه در قالب «جنایات جنگی» و «جنایات علیه بشریت» قرار دارند؛ چنان‌که کمیسیون تحقیق در چندین گزارش خود به وجود نقض‌های شدید و مستمر علیه غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی اشاره می‌کند.

در گزارش ۱۸ ژوئیه ۲۰۱۳ هیئت مستقل بین‌المللی تحقیق در خصوص وضعیت حقوق بشر در سوریه، ضمن توصیف وضعیت سوریه به‌عنوان مخاصمه مسلحانه داخلی، نقض قواعد به دو

۹۰. کریانگساک، کیتی شیایزری؛ حقوق بین‌المللی کیفری، ترجمه: بهنام یوسفیان و محمد اسماعیلی، سمت، ۱۳۸۳، ص ۲۵۷.

۹۱. همان، ص ۱۶۷.

۹۲. همان، صص ۱۷۷-۱۷۶.

دسته تقسیم شده است: الف) نقض قواعد ناظر بر رفتار با غیرنظامیان و رزمندگان خارج از صحنه نبرد، شامل قتل و سایر کشتارهای غیرقانونی، بازداشت خودسرانه، گروگان‌گیری، ناپدیدسازی اجباری، شکنجه و دیگر رفتارهای تحقیرآمیز، خشونت جنسی و نقض حقوق کودکان؛ ب) نقض قواعد مربوط به نبرد، شامل حملات غیرقانونی علیه افراد و اموال مورد حمایت، غارت و تخریب اموال، محاصره و جابه‌جایی اجباری افراد. طبق گزارش کمیسیون بین‌المللی تحقیق، هر دو طرف درگیری، مرتکب نقض موارد فوق شده‌اند.^{۹۳}

کمیسیون همچنین در گزارش ۸ مارس ۲۰۱۴ خود، طرف‌های متخاصم در سوریه را به ارتکاب جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، نظیر کشتارهای جمعی متهم کرد. بنا بر گزارش کمیسیون، گروه‌های غیردولتی و نیروهای دولتی، مرتکب اعمالی همانند شکنجه، خشونت جنسی و نقض حقوق کودکان شده‌اند.^{۹۴}

در جنگ داخلی سوریه، هر روز به آمار کشته‌شدگان و جمعیت آوارگان افزوده می‌شود. طبق آخرین گزارش سازمان ملل در ۱۱ نوامبر ۲۰۱۴، تعداد کشته‌شدگان جنگ داخلی سوریه از آغاز درگیری‌ها به ۲۰۰ هزار تن رسیده که بیش از ۱۱۰۰۰ نفرشان کودک هستند.^{۹۵}

به گزارش کمیساریای عالی سازمان ملل برای پناهندگان، حدود یک‌ونیم میلیون نفر از مردم سوریه در اردوگاه‌های اردن، لبنان، ترکیه، عراق و دیگر کشورهای همسایه ساکن‌اند. بیش از ۴ میلیون نفر هم در داخل سوریه جابه‌جا شده‌اند. حدود دوسوم از پناهندگان، زن و کودک هستند. وقوع جرایمی چون تجاوز جنسی، دزدی و نیز شیوع برخی بیماری‌ها در اردوگاه‌ها گزارش شده است.^{۹۶} به‌رحال با مطالعه مجموعه گزارش‌های کمیسیون مستقل تحقیق برای سوریه، دیده‌بان حقوق بشر، گزارش‌های شورای حقوق بشر سازمان ملل و دیگر نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و خبرگزاری‌های مستقل و نیز قطعنامه‌های شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل، طرف‌های مخاصمه در جنگ داخلی سوریه، مرتکب موارد زیادی از نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه شده‌اند که ذیلاً برخی از این نقض‌ها که در سطح وسیع‌تری ارتکاب یافته، بررسی می‌شود.^{۹۷}

93. See: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/156/> and www.unbrussels.org/news-archive/557-syria-commission-of-inquiry-releases-ne...2013 (last visited on 9/12/2013)

94. Reports of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 8/3/2014, available at: www.un.org/news/press/docs and www.ohchr.org/document.

95. <http://www.guardian.co.uk.11.nov/2014..and> <http://www.un.org/news/press>. (last visited on: 20/11/2014)

96. <http://www.un.org/news/press/oct/2013>.

97. Reports of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 2012, 2013, 2014 available at: www.un.org/news/press/docs and www.ohchr.org/document.

۴-۱. کشتار غیرنظامیان و حمله به مناطق غیرنظامی

تخمین زده می‌شود بر اثر حملات، بیش از دویست هزار نفر در جنگ داخلی سوریه کشته شده باشند که نزدیک به نیمی از آن‌ها مردم غیرنظامی و از جمله زنان و کودکان هستند. مجموعه‌ای از اتهامات همچون حمله به مناطق مسکونی، بیمارستان‌ها و کلینیک‌های پزشکی و مساجد در گزارش‌ها مشاهده می‌شود. عدم رعایت اصل تفکیک نظامیان و غیرنظامیان در حین عملیات نظامی، از جمله حمله به مناطق شهری و اهداف غیرنظامی، منجر به کشته‌شدن تعداد زیادی از غیرنظامیان از جمله زنان و کودکان شده است.^{۹۸} تخریب مساجد، زیارتگاه‌ها و مراقد شیعه و سنی، یکی از اقدامات معمول گروه داعش است.^{۹۹}

حقوق بشردوستانه، «اصل تفکیک»^{۱۰۰} را شامل ممنوعیت حمله به غیرنظامیان و اموال و اهداف غیرنظامی دانسته، مقرر می‌دارد که حملات فقط باید علیه اهداف نظامی جهت‌گیری شود. طبق ماده ۵۲ پروتکل الحاقی اول، هدف نظامی به اموالی محدود می‌شود که «به لحاظ ماهیت یا بر اساس موقعیت یا استفاده‌ای که از آن می‌شود، کمک مؤثری به عملیات نظامی کرده و تخریب کلی یا جزئی، تصرف یا از کار انداختن آن‌ها، در شرایط زمانی موجود، مزیت نظامی قطعی به همراه داشته باشد».

دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه سلاح‌های هسته‌ای اظهار می‌دارد: «اصل تفکیک، یکی از اصول بنیادین حقوق بشردوستانه و نیز یکی از اصول غیرقابل تخطی حقوق بین‌الملل عرفی است که بر اساس آن، دولت‌ها هرگز نباید غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی را هدف قرار دهند...».^{۱۰۱} همان طور که گفته شد، ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو، از قربانیان مخاصمات مسلحانه داخلی حمایت می‌کند. این قربانیان، که مستقیماً در جنگ شرکت ندارند یا به انضمام افراد نیروهای مسلحی هستند که اسلحه بر زمین گذاشته‌اند یا کسانی که به علت بیماری یا جراحت یا بازداشت یا به هر علت دیگری نمی‌توانند بجنگند. طبق این ماده، طرف‌های مخاصمه متعهدند با این افراد در همه حال، مطابق اصول انسانی رفتار کنند. این ماده صراحتاً اقدامات زیر را نسبت به اینان در هر زمان و مکان ممنوع می‌کند: لطمه به حیات و صحت جسمانی به‌ویژه قتل در تمام اشکال آن، قطع عضو، رفتار خشن، بی‌رحمانه و شکنجه، گروگان‌گیری، هتک حیثیت افراد به‌ویژه رفتار تحقیرکننده و توهین‌آمیز و صدور حکم مجازات و اعدام بدون حکم دادگاهی که جامع تضمینات قضایی باشد».

در پروتکل الحاقی دوم هم علاوه بر حمایت‌های ماده ۴، حمایت از جمعیت غیرنظامی در بند

98. Reports of the Independent International Commission of Inquiry, *op. cit.*, June 2013, Paras. 36-42.

99. <http://english.alarabiya.net/News/middle-east/>. (last visited on: 2014/10/05)

100. Principle of Separation

101. Nuclear Weapons Case, ICJ Reports, 1996, Para.78.

۲ ماده ۱۳ پروتکل نیز مقرر شده است. مطابق این ماده، جمعیت غیرنظامی و افراد غیرنظامی نباید هدف حمله قرار گیرند. امروزه ممنوعیت حمله به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی، جزء حقوق بین‌الملل عرفی است.^{۱۰۲} به‌علاوه بر اساس جزء هـ (بند ۲) ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، حمله عامدانه به این اهداف و افراد، جنایت جنگی تلقی می‌شود.

قطعنامه ۲۴۴۴ مورخ دسامبر ۱۹۶۸ مجمع عمومی نیز بر ممنوعیت حمله به جمعیت غیرنظامی در تمامی مخاصمات مسلحانه تأکید کرده است. این قطعنامه بدون اشاره به ماهیت مخاصمه، در پاراگراف اول خود تصریح می‌کند به اینکه مقامات دولتی و دیگر مقامات، مسئول عملکرد خود در طول مخاصمات مسلحانه هستند.

شعبه تجدیدنظر دیوان بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق، در رأی خود در قضیه *تادیچ*،^{۱۰۳} با استناد به پاراگراف ۷۸ رأی مشورتی راجع به مشروعیت یا عدم مشروعیت کاربرد سلاح‌های هسته‌ای اعلام کرد که دولت‌ها نباید هرگز شهروندان عادی و افراد غیرنظامی را هدف نظامی قرار دهند. لذا با توجه به ذکر این اصل در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، پروتکل‌های الحاقی، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و آرای قضایی می‌توان به وجود قاعده‌ای پی برد که در همه حال، لازم‌الاجرا بوده و از ویژگی آمره برخوردار است.^{۱۰۴}

۲-۴. شکنجه

گزارش‌های کمیسیون بین‌المللی تحقیق سازمان ملل برای سوریه، بارها اشاره کرده است که طرفین درگیری و به‌ویژه گروه‌های تروریستی، مرتکب انواع شکنجه روانی و جسمی شده‌اند. از جمله مهم‌ترین موضوعات در نظام حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بشردوستانه، ممنوعیت شکنجه است. ماده ۷ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مقرر می‌دارد که «هیچ‌کس را نمی‌توان مورد آزار، شکنجه یا مجازات، رفتار ظالمانه، خلاف انسانی یا ترذیل قرار داد». به‌علاوه در ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو و ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم به‌عنوان مهم‌ترین منابع حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی، شکنجه ممنوع شده است.

به‌موجب قاعده ۹۰ حقوق بشردوستانه عرفی نیز شکنجه و هرگونه رفتار ظالمانه یا غیرانسانی ممنوع است. ممنوعیت شکنجه در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و رویه قضایی بین‌المللی نیز پذیرفته شده است.^{۱۰۵}

102. Tadic Case, *op. cit.*, Para. 127.

103. *Ibid.*, Paras. 100-102.

104. See Tochnic, C, "Humanitarian Law in Non-International Conflict", *EJIL*, available at: www.Ejil.talkjournal/articles, (Last visited on: 12/6/2013).

۱۰۵. هنکرتز و دوسوالدیگ؛ همان، ص ۴۶۸.

۳-۴. گروگان‌گیری

گزارش‌های کمیسیون تحقیق، به‌ویژه گزارش ۱۸ ژوئیه ۲۰۱۳ و مارس ۲۰۱۴ اشاره کرده است که طرفین مخاصمه، گروگان‌گیری کرده‌اند. گروه‌های تروریستی داعش و النصره نیز بارها گروگان‌گیری کرده‌اند.

ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو، گروگان‌گیری را ممنوع کرده است. قسمت (ج) بند ۲ ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم هم موضوع منع گروگان‌گیری را به‌عنوان یکی از تضمینات اساسی برای غیرنظامیان و افراد خارج از صحنه نبرد، شناسایی کرده است. همچنین گروگان‌گیری در چارچوب مقررات بشردوستانه عرفی (قاعده ۹۶) و همین‌طور رویه قضایی بین‌المللی و رویه دولت‌ها قویاً منع شده و در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و دیوان بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق و اساسنامه رواندا و دادگاه ویژه سیرالئون به‌منزله جنایت جنگی تلقی شده است.^{۱۰۶}

۴-۴. تجاوز و خشونت جنسی

خشونت جنسی در مخاصمات، معمول است. بنا بر گزارش کمیسیون بین‌المللی تحقیق، در مخاصمه سوریه، خشونت جنسی به‌ویژه در بازدیدهای خانه‌به‌خانه و نیز در داخل اردوگاه‌ها ارتکاب یافته اما قضاوت و ارزیابی دقیق درمورد اینکه این خشونت‌ها را دقیقاً چه کسی مرتکب می‌شود، تا حدودی دشوار است.^{۱۰۷}

زنان از حمایت‌های کلی ماده ۳ مشترک و بند ۱ ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم بهره‌مند می‌شوند. به‌علاوه طبق بند ۲ ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم، هتک حرمت شأن انسان و رفتارهای تحقیرآمیز، تجاوز به‌عنف، فحشای اجباری و هر نوع اهانت و تعرض بی‌شرمانه در هر زمان و هر مکان که باشد ممنوع است و ممنوع خواهد ماند.

حمایت از زنان درمقابل آسیب‌های ناشی از جنگ، منحصر به موارد فوق نیست. طبق اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری برای رواندا، تجاوز، فحشای اجباری و دیگر اشکال خشونت جنسی، موجد نقض ماده ۳ مشترک و پروتکل الحاقی دوم خواهد بود. مضافاً اینکه اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری در ماده ۸(۲)(ه) (۶) به‌طور خاص، موضوعات تجاوز، بردگی جنسی، فحشای اجباری، عقیم‌کردن اجباری و حاملگی اجباری را در شمار فهرست جنایات جنگی و قابل

۱۰۶. همان، ص ۴۹۴.

107. Reports of the Independent International Commission of Inquiry, *op. cit.*, June 2013, Paras. 38-45 & 91-95.

تعقیب، محاکمه و مجازات در دیوان اعلام می‌کند.^{۱۰۸} همچنین طبق قاعده ۹۳ حقوق بشردوستانه عرفی، تجاوز و سایر اشکال خشونت جنسی در کلیه درگیری‌های مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی ممنوع است.

۴-۵. نقض حقوق اساسی کودکان

از جمله موارد نقض ارتكابی علیه کودکان، هدف‌گیری، قتل و مجروح کردن آن‌ها در جریان درگیری‌های نظامی و استفاده از آن‌ها به‌عنوان سپر دفاعی و نیز به‌کارگیری کودکان در جنگ توسط کلیه طرف‌ها بیان شده است. علاوه بر اعمال شکنجه و آزار کودکان، قتل و شکنجه والدین در مقابل چشم کودکان و اجبار آن‌ها به مشاهده چنین صحنه‌هایی نیز نقض دیگری از حقوق ایشان به شمار می‌رود. لازم به ذکر است که بیشتر، از اقدام شورشیان به این فقره آخر، گزارش شده است. سربازگیری و استفاده از کودکان در عملیات نظامی نیز از جمله موارد نقض ارتكابی در جریان جنگ داخلی سوریه عنوان می‌شود.^{۱۰۹} همچنین بنا بر گزارش دیده‌بان حقوق بشر، گروه تروریستی داعش و النصرة در عملیات نظامی خود از کودکان و نوجوانان استفاده می‌کنند.

علی‌رغم کمک‌های مداوم سازمان‌های بین‌المللی به اردوگاه‌های آوارگان در اردن، ترکیه و لبنان، شرایط کودکان سوری آواره در این اردوگاه‌ها و در مناطق تحت کنترل شورشیان سوری، اسفبار توصیف شده است؛^{۱۱۰} به‌گونه‌ای که شورای امنیت در بیانیه‌ای مورخ ۱۱ مارس ۲۰۱۳ هر دو طرف را به نقض اساسی حقوق کودکان، به‌ویژه مفاد پروتکل اختیاری حقوق کودک، مبنی بر ممنوعیت به‌کارگیری کودکان زیر ۱۸ سال در درگیری‌ها متهم می‌کند.

به‌کارگیری کودکان در جنگ، نقض پروتکل الحاقی دوم و همچنین نقض کنوانسیون حقوق کودک و قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل نیز هست زیرا جزء (ج) بند ۳ ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم تصریح می‌کند: «فراخوان کودکان زیر پانزده سال به خدمت در گروه‌ها یا نیروهای مسلح ملی ممنوع است، همچنان که این افراد، مجاز به شرکت در درگیری‌ها نیستند». به‌علاوه ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک نیز مقرر می‌دارد: «دول عضو این کنوانسیون متعهد می‌شوند به مقررات حقوق بشردوستانه در زمان درگیری‌های مسلحانه که به کودکان مربوط می‌شود، احترام بگذارند ... ۲- دول عضو، هرگونه اقدام عملی را راجع به تضمین اینکه افراد کمتر از ۱۵

۱۰۸. جهت مطالعه بیشتر در این خصوص، ن.ک:

Robinson, D, "Crimes within Jurisdiction of the Court", *AJIL*, vol. 124, 2006, p. 108.

109. Reports of the Independent International Commission of Inquiry, *op. cit.*, 2013, Paras. 95-101 available at: www.ohchr.org/HRBodies/IICsyrria/Pages/aboutCol.aspx

110. <http://www.rescuse.org/press-releases/syria-displacement-crisis-humanitarian.15091>. (last visited on: 12/08/2013)

سال در مخاصمات مستقیماً شرکت نکنند، معمول خواهند داشت...».

موضوع کودکان در مخاصمات مسلحانه همواره مورد توجه شورای امنیت سازمان ملل بوده است.^{۱۱۱} در این خصوص، یکی از اقدامات جدید شورای امنیت، تصویب قطعنامه ۲۱۴۳ مورخ ۷ مارس ۲۰۱۴ در مورد کودکان و مخاصمات مسلحانه است. شورا در این قطعنامه، از نقض مستمر اصول و قواعد حقوق بین‌الملل توسط طرف‌های درگیر در مخاصمات مسلحانه با توجه به بی‌کیفرماندن و عدم تعقیب و مجازات مرتکبین، ابراز نگرانی کرد. شورا در این قطعنامه با تأکید بر اهمیت توجه نظام‌مند به موارد نقض حقوق کودکان و سوءاستفاده از آن‌ها، از دولت‌های عضو خواست در راستای تسهیل برنامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوط به جلوگیری از به‌کارگیری و بهره‌کشی از کودکان در مخاصمات مسلحانه، اقداماتی انجام دهند.

۴-۶. عدم دسترسی به مسکن مناسب، غذا، دارو و امکانات ضروری زندگی و جابه‌جایی اجباری

همان‌طور که گفته شد، بیش از ۴ میلیون نفر از مردم سوریه بی‌خانمان شده‌اند. از این تعداد، یک‌ونیم میلیون نفر در کشورهای همسایه سوریه و در اردوگاه‌ها در شرایط ناگواری به سر می‌برند. در اردوگاه‌ها برخی مصادیق خشونت جنسی علیه زنان، ازدواج اجباری، بچه‌دزدی و نیز شیوع برخی بیماری‌ها و کمبود غذا و دارو گزارش شده است. کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای پناهندگان هم در گزارشی تحت‌عنوان «جابه‌جایی: چالش جدید قرن بیست‌ویکم» مورخ ۱۹ ژوئن ۲۰۱۳، از بحران سوریه به‌عنوان مهم‌ترین عامل افزایش شمار پناهندگان و آوارگان داخلی نام برده است.^{۱۱۲} *والری آموس*، معاون دبیرکل ملل متحد در امور انسان‌دوستانه، در ۱۶ ژوئن ۲۰۱۴ ضمن اشاره به وخامت اوضاع آوارگان سوری اظهار داشت که گروه *النصره* به‌طور عمدی ۲۴۱ هزار تن را در شهر حلب از دسترسی به آب بهداشتی محروم کرده است و راهی برای ارسال کمک به آن‌ها وجود ندارد. *ناوی پیلای*، کمیسر عالی سازمان ملل در امور حقوق بشر هم ضمن اشاره به قطع آب شهر حلب توسط *النصره*، اعلام کرد به دلیل دستبرد به کالاهای پزشکی و بهداشتی کاروان امدادسازان، حدود ۹۰ هزار تن در مناطق درگیری از دسترسی به کمک محروم مانده‌اند.^{۱۱۳}

۱۱۱. در این خصوص، ن.ک: قطعنامه‌های شماره ۱۲۶۱ در سال ۱۹۹۹، ۱۳۱۴ در سال ۲۰۰۰، ۱۹۹۸ در سال ۲۰۱۱ و ۲۰۶۸ در سال ۲۰۱۲.

112. Displacement: The New 21st Century Challenge, available at: <http://unhcr.org.globaltrends/June2013/UNACR/Gobal>, 2013, pp.12-14.

113. <http://www.un.org/news/press>, June, 2014.

وخامت اوضاع آوارگان و عدم دسترسی به امکانات ضروری زندگی در سوریه سبب شد شورای امنیت، موضوع کمک‌های انسان‌دوستانه را در دستور کار خود قرار دهد. همان طور که گفته شد، شورا موفق شد به اتفاق آرا، قطعنامه ۲۱۳۹ را در تاریخ ۲۲ فوریه ۲۰۱۴ تحت عنوان تسهیل کمک‌های بشردوستانه و ... توسط طرف‌های درگیر در مخاصمه داخلی سوریه تصویب کند. شورا از همه طرف‌ها خواست عملیات تحویل کمک‌های انسان‌دوستانه را اجازه دهند، از محروم‌داشتن غیرنظامیان از خوراک و پوشاک و تجهیزات ضروری پزشکی که برای زندگی‌شان ضروری است، خودداری کنند و زمینه خروج سریع، امن و بدون مانع غیرنظامیانی را که خواهان ترک مناطق تحت محاصره هستند، فراهم کنند. به‌علاوه از همه طرف‌ها، به‌ویژه مقامات سوریه خواسته شد با آژانس‌های ملل متحد و همکاران آن‌ها در موضوع تحویل و دسترسی کمک‌های انسان‌دوستانه همکاری کنند.

در میان قواعد بشردوستانه حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی، اگرچه ماده ۳ مشترک در موضوع کمک‌های بشردوستانه صراحت چندانی ندارد، خودداری از تهیه غذا و دارو یا ممانعت از توزیع آن برای قربانیان مخاصمات مسلحانه داخلی، نوعی رفتار بی‌رحمانه است که می‌توان آن را از مصادیق رفتارهای غیرانسانی در چارچوب ماده ۳ به شمار آورد.^{۱۱۴} به‌علاوه در چارچوب ماده ۱۴ پروتکل الحاقی دوم، خودداری از رساندن کمک‌های بشردوستانه و در نتیجه، ایجاد قحطی و گرسنگی ممنوع است. همین طور، تخریب و جابه‌جایی غیرضروری اموال ضروری برای بقای جمعیت غیرنظامی نیز ممنوع است.

بی‌خانمان‌شدن مردم یک کشور، برخلاف تعهدات دولت‌ها در چارچوب میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود. در این خصوص، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیان کرده: «خراج اجباری به‌صورت جابه‌جایی خلاف میل افراد، خانواده‌ها یا گروه‌ها به‌صورت دائم یا موقت از خانه یا سرزمین محل سکونت آن‌هاست، بدون اینکه دسترسی به اشکال مقتضی حمایت‌های قانونی و دیگر حمایت‌ها مدنظر قرار گیرد».^{۱۱۵}

کمیته همچنین اخراج‌های اجباری ناشی از مخاصمات مسلحانه داخلی و خشونت‌های فرقه‌ای یا نژادی را نقض میثاق شمرده است.^{۱۱۶}

همچنین به‌موجب ماده ۱۲ میثاق، دولت‌ها متعهدند: «حق هر کس را در تمتع از بهترین حالت جسمی و روحی ممکن‌الحصول به رسمیت بشناسند»؛ درحالی‌که آواره‌شدن افراد و حمله به

114. M. Ellen Oconnell, "Humanitarian Assistance in Non-International Armed Conflict", *International Institute on Humanitarian Law*, Sweden, 2007, p. 5.

115. 16th Session of Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment, UN Doc.E/1998/22, annex IV at 113 (1997).

116. *Ibid*, Para.7.

بیمارستان‌ها و کلینیک‌های درمانی و قرارگرفتن افراد در شرایط دشوار، نقض این حق به شمار می‌رود.

اصول راهنما ناظر بر آوارگی داخلی، جابه‌جایی خودسرانه افراد را در درگیری‌های مسلحانه ممنوع می‌شمارد، مگر در مواردی که برای امنیت غیرنظامیان و مقتضیات نظامی ضروری باشد.^{۱۱۷}

بر اساس اصول راهنمای مزبور، کلیه مقامات و بازیگران بین‌المللی باید تعهدات خود را بر مبنای حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه، به‌منظور اجتناب از وضعیتی که منجر به آوارگی افراد می‌شود، رعایت کرده و رعایت آن را تضمین کنند.^{۱۱۸}

همچنین طبق اصل ۲۱ از مجموعه اصول راهنما ناظر بر آوارگان داخلی، «اموال و دارایی‌هایی که آوارگان، مجبور به ترک آن می‌شوند باید در برابر ویرانی و تملک خودسرانه و غیرقانونی، تصرف و استفاده، مصون بماند».

جابه‌جایی اجباری و عدم دسترسی آوارگان به وسایل بهداشتی، ایمنی و تغذیه، نقض ماده ۱۷ پروتکل الحاقی دوم نیز هست. به‌موجب این ماده، جابه‌جایی جمعیت غیرنظامی، جز به دلیل تأمین امنیت آن‌ها یا به اقتضای دلایل نظامی ممنوع است و در صورت ضرورت جابه‌جایی، کلیه تسهیلات ممکن از نظر امنیت جانی، بهداشت و سلامت، ایمنی و تغذیه باید به‌گونه‌ای رضایت‌بخش فراهم شود. مضافاً اینکه بند ۲ همین ماده مقرر می‌دارد که جابه‌جایی و تخلیه جمعیت نباید موجب انتقال جمعیت به خارج از مرزهای ملی شود.

به‌رحال، آوارگی و بی‌خانمانی جمع زیادی از مردم سوریه، سختی معیشت و عدم دسترسی آن‌ها به مایحتاج ضروری زندگی همچون آب آشامیدنی سالم، مواد غذایی و دارو ... اثر مستقیمی در عدم برخورداری مردم از حقوق اساسی‌شان دارد. بنابراین، محروم کردن غیرنظامیان از تجهیزات و امکاناتی که برای بقای آن‌ها ضروری است بر اساس مقررات حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه ممنوع است و این امر در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری به‌عنوان جنایت جنگی محسوب می‌شود.

۷-۴. محاکمه و اعدام بدون رعایت تضمین‌های عادلانه دادرسی

در گزارش کمیسیون بین‌المللی تحقیق برای سوریه، چندین بار به انجام محاکمه و اعدام‌های سریع و عجولانه اشاره شده است. همچنین اعدام‌های دسته‌جمعی توسط گروه داعش و النصره، امری رایج نزد این گروه‌ها شده است. این امر، نقض میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۳

117. Guiding Principles on Internal Displacement, 1998, Principle 5.

118. *Ibid*, Principle 6(2).

مشترک کنوانسیون‌های ژنو، ماده ۶ پروتکل الحاقی دوم و قواعد بشردوستانه عرفی در این خصوص است. بر اساس جزء (ج) بند ۲ ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری نیز صدور احکام و اجرای کیفر اعدام بدون رسیدگی قبلی دادگاهی که به‌طور صحیح تشکیل شده و جامع کلیه تضمینات قضایی ضروری باشد، جنایت جنگی تلقی شده است.

۸-۴. اقدامات تروریستی

فعالیت‌های تروریستی در سوریه به‌ویژه از زمان اعلام موجودیت دولت اسلامی (داعش) و گروه النصره تشدید شد. این گروه‌ها بارها اقدام به قتل، شکنجه غیرنظامیان به‌ویژه زنان و کودکان، آدم‌ربایی و گروگان‌گیری، کشتار جمعی، ممانعت در راه ارسال کمک‌های بشردوستانه به ساکنین تحت محاصره و ... کرده‌اند. شدت خشونت آن‌ها به حدی بوده که جامعه بین‌المللی و سازمان ملل را به واکنش واداشت. همان‌طور که گفته شد، تصویب قطعنامه ۲۱۷۰ مورخ ۱۵ اوت ۲۰۱۴ و قطعنامه ۲۱۷۸ مورخ ۲۴ سپتامبر ۲۰۱۴ و تشکیل ائتلاف بین‌المللی ضد داعش، در واکنش به اقدامات تروریستی گروه‌های مزبور بوده است. به‌علاوه اکثر کشورهای گروه‌های مزبور را در فهرست گروه‌های تروریستی وارد کرده‌اند.

لازم به ذکر است شورای امنیت در قطعنامه ۲۱۳۹ مورخ ۲۲ فوریه ۲۰۱۴ افزایش حملات تروریستی سازمان القاعده و گروه‌های وابسته به آن و سایر گروه‌های تروریستی در سوریه را محکوم کرد و از مراجع سوری و نیز گروه‌های مخالف خواست به مبارزه و سرکوب این گروه‌ها متعهد باشند. همچنین شورا در قطعنامه ۲۱۷۰ مورخ ۱۵ اوت، ضمن محکوم کردن اقدامات تروریست‌ها در نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، انسداد اموال، منع سفر و تحریم تسلیحاتی را برای دو گروه داعش و جبهه النصره مقرر کرد. شورا در قطعنامه ۲۱۷۸ ضمن محکومیت افراطی‌گری و اینکه عاملی برای تهدید صلح و امنیت بین‌المللی است، از کلیه دولت‌ها می‌خواهد مانع از استخدام، سازماندهی، انتقال یا تجهیز افرادی شوند که به کشوری غیر از کشور متبوع یا محل اقامت خود با قصد ارتکاب، طراحی یا مشارکت در اعمال تروریستی به‌ویژه عملیات گروه داعش و جبهه النصره سفر می‌کنند.

به‌هرحال از منظر حقوق بشردوستانه، ترور و اقدامات تروریستی ممنوع است. علاوه‌بر درج ممنوعیت اقدامات تروریستی در قواعد حاکم بر مخاصمات مسلحانه بین‌المللی همچون مواد ۳۳ و ۱۴۷ کنوانسیون چهارم ژنو و ماده ۵۱ پروتکل الحاقی اول، در حوزه مخاصمات داخلی هم قسمت (ج) بند ۲ ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم، صراحتاً «اعمال تروریسم» را جزء اعمالی می‌داند که در هر مکان و زمانی ممنوع است. به‌علاوه ماده ۱۳ پروتکل در این‌باره مقرر می‌دارد:

«جمعیت غیرنظامی چه به صورت فردی و چه دسته‌جمعی نباید مورد حمله واقع شود. اعمال و تهدیدات خشونت‌آمیزی که هدف اولیه آن، گسترش ترور و خشونت در میان جمعیت غیرنظامی باشد، ممنوع است.»

۹-۴. استفاده از تسلیحات شیمیایی در سوریه

همان طور که گفته شد در آخرین گزارش کمیسیون تحقیق، به احتمال استفاده از سلاح شیمیایی در مخاصمه داخلی سوریه اشاره شده است. برخی خبرگزاری‌ها نیز خبر استفاده از سلاح‌های شیمیایی در سوریه به‌ویژه در شهر حلب را مخابره کرده‌اند. اما شدیدترین حمله شیمیایی در سوریه در ۲۱ اوت ۲۰۱۳ در اطراف دمشق اتفاق افتاد که طبق خبرگزاری‌ها در این حمله، حدود ۳۶۰۰ نفر مسموم و بیش از ۶۰۰ نفر از جمله تعدادی کودک کشته شدند. هنوز به‌طور قطع مشخص نشده که چه کسی این حمله را انجام داده است. البته دو طرف درگیری یعنی ارتش سوریه و گروه‌های مسلح مخالف، یکدیگر را به استفاده از سلاح شیمیایی در حادثه ۲۱ اوت متهم کرده‌اند.^{۱۱۹}

این حمله شیمیایی، واکنش شدید جامعه بین‌المللی را به دنبال داشت. بان کی‌مون دبیرکل سازمان ملل، با ضروری دانستن انجام تحقیقات سریع در خصوص این حمله شیمیایی بیان داشت که استفاده از تسلیحات شیمیایی در سوریه، جنایت ضد بشریت است و استفاده از سلاح شیمیایی در هر مکان، توسط هر شخص و در هر شرایطی نقض حقوق بین‌الملل به‌شمار می‌رود.^{۱۲۰} کمیسر عالی حقوق بشر ملل متحد نیز در این رابطه گفت: حقوق بین‌الملل، استفاده از سلاح‌های شیمیایی را به‌طور مطلق منع کرده است. منع مطلق آن در همه وضعیت‌ها از جمله مخاصمات مسلحانه اعمال می‌شود. از این رو منع استفاده از تسلیحات شیمیایی به‌عنوان هنجار و قاعده عرفی، هم برای دولت سوریه و هم گروه‌های مسلح مخالف، الزام‌آور است.^{۱۲۱} در این میان، برخی کشورها همچون ایالات متحده آمریکا (که حمله شیمیایی را کار دولت سوریه می‌داند)، بریتانیا و فرانسه نیز پیشنهاد مداخله نظامی در سوریه را مطرح کردند^{۱۲۲} که با مخالفت شدید جامعه بین‌المللی روبه‌رو شد. در مقابل، روسیه اعلام کرد که حکومت سوریه از تسلیحات شیمیایی استفاده نکرده، بلکه شورشیان، بیشتر در مظان اتهام هستند.^{۱۲۳} به‌هرحال با وقوع حمله شیمیایی، هیئت بازرسان سازمان ملل، جهت تحقیق و بررسی موضوع، وارد سوریه

119. <http://www.un.org/apps/news/story/NewsID-45684>.

120. *Ibid.*

121. http://ohchr.org/EN/Navli/Pillay/Pages/Syria_index.2013/09/5

122. Gilbert, Ajebe. A, "Chemical Weapons Use in Syria: Implications for International Law", *Europa Universitat Viadrina Frankfort (Oder)*, Germany, 2013, p. 4.

123. *Ibid.*

شدند. این هیئت با همکاری سازمان منع سلاح‌های شیمیایی و سازمان بهداشت جهانی، به تحقیقات خود در خصوص استفاده از سلاح‌های شیمیایی در جنگ داخلی سوریه ادامه می‌دهد. دولت سوریه در ۱۲ سپتامبر، طی نامه‌ای به دبیرکل سازمان ملل، آمادگی خود را برای پیوستن به کنوانسیون منع تسلیحات شیمیایی اعلام کرد.^{۱۲۴} لازم به ذکر است کنوانسیون، سی روز بعد از الحاق یعنی در ۱۴ اکتبر نسبت به دولت سوریه لازم‌الاجرا شد. در گزارش بازرسان سازمان ملل در تاریخ ۱۶ سپتامبر ۲۰۱۳ بر کاربرد وسیع سلاح‌های شیمیایی در سوریه صحنه گذاشته شد. در این گزارش آمده است در ۲۱ اوت در منطقه /نعوطه از گاز سارین استفاده شده است.^{۱۲۵} سرانجام در ۲۷ سپتامبر ۲۰۱۳، شورای امنیت، قطعنامه ۲۱۱۸ را در خصوص به‌کارگیری سلاح شیمیایی در سوریه تصویب کرد. شورا در این قطعنامه، استفاده از سلاح شیمیایی را تهدید صلح بین‌المللی و نقض حقوق بین‌الملل می‌داند. (بند ۱ و ۲). همچنین تأکید شده که هیچ‌یک از طرف‌های درگیر در سوریه نباید از سلاح‌های شیمیایی استفاده کند یا آن را توسعه دهد، به‌دست آورد، انباشت یا نگهداری کند یا انتقال دهد. (بند ۴ و ۵). قطعنامه همچنین از دولت‌های عضو سازمان ملل متحد دعوت می‌کند تا با دراختیارگذاشتن افراد متخصص، دانش و فناوری، کمک‌های مالی و تجهیزاتی در فرایند نابودسازی تسلیحات شیمیایی سوریه کمک کنند. (بند ۱۰). قطعنامه از دولت سوریه می‌خواهد تسلیحات شیمیایی خود را در بازه زمانی مشخص تحویل دهد و به بازرسان بین‌المللی اجازه تردد آزادانه بدهد. عدم همکاری دولت سوریه و بی‌اعتنایی به قطعنامه، اقدامات فصل هفتم منشور را به‌همراه خواهد داشت. (بند ۲۱)^{۱۲۶}

از منظر حقوق بشردوستانه، استفاده از سلاح‌های شیمیایی به‌موجب معاهدات متعدد ازجمله پروتکل گاز ژنو ۱۹۲۵،^{۱۲۷} کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی مصوب ۱۹۹۳^{۱۲۸} و نیز اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ممنوع شده است. همچنین رویه دولت‌ها، ممنوعیت استفاده از سلاح‌های شیمیایی را به‌عنوان قاعده عرفی در همه مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی به رسمیت شناخته است.^{۱۲۹}

مجمع عمومی در چندین قطعنامه، خواستار عدم استفاده از سلاح‌های خفه‌کننده، سمی و سلاح‌های شیمیایی و باکتریولوژیک در کلیه مخاصمات مسلحانه شده است. برای مثال، مجمع

124. SG/SM/15274/12, September 2013.

125. Report on the Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus, on 21 August 2013, Noted by Secretary General, The Hague, 16 September 2013, p. 5, available at: <http://www.un.org/News/Press/docs/2013>.

126. SC/Res1218/27. Sep. 2013, available at: www.un.org/News/press/docs/2013/sc11135.doc.htm

127. 1925 Geneva Protocol

128. Chemical Weapons Convention

عمومی در قطعنامه ۳۳۱۸ مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۷۴، در مورد حمایت از زنان و کودکان در شرایط وخیم و مخاصمات مسلحانه، استفاده از سلاح‌های شیمیایی و باکتریولوژیک را نقض شدید پروتکل ۱۹۲۵ گاز و کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو و اصول حقوق بشردوستانه بین‌المللی دانسته و دولت‌ها را به مراعات آن ملزم کرده است.^{۱۳۰}

شعبه تجدیدنظر دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در قضیه تادیچ اعلام کرد به تدریج، اجماعی بین‌المللی حاصل شده است که استفاده از سلاح شیمیایی را در مخاصمات مسلحانه داخلی هم ممنوع می‌داند. به عقیده دادگاه، منع استفاده از سلاح شیمیایی در مخاصمات داخلی، مبتنی بر ملاحظات اولیه انسانی و عقل سلیم است. بنابراین هر آنچه غیرانسانی است و در مخاصمات بین‌المللی منع شده است، نمی‌تواند در مخاصمات داخلی، انسانی و مقبول باشد.^{۱۳۱} همچنین دادگاه قانون اساسی کلمبیا اعلام کرده است که ممنوعیت استفاده از سلاح‌های

شیمیایی در درگیری‌های مسلحانه غیربین‌المللی، بخشی از حقوق بین‌الملل عرفی است.^{۱۳۲} سوریه، عضو کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی نبود اما پس از حمله شیمیایی ۲۱ اوت و فشار جامعه بین‌المللی، در ۱۲ سپتامبر ۲۰۱۳ به عضویت این معاهده درآمد. به علاوه همان طور که گفته شد، ممنوعیت مندرج در کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی در خصوص مالکیت و استفاده از سلاح‌های شیمیایی، قاعده عرفی حقوق بین‌الملل شده است. بر این اساس، همه دولت‌ها از جمله سوریه را نیز ملزم می‌کند که به تعهدات مندرج در این کنوانسیون پایبند باشند. از طرف دیگر، سوریه عضو پروتکل ۱۹۲۵ گاز ژنو است. از این رو شکی نیست که دولت سوریه، هم بر اساس حقوق بین‌الملل عرفی و هم حقوق معاهده‌ای، متعهد به عدم استفاده از سلاح‌های شیمیایی در جنگ است. بنابراین در صورتی که اثبات شود نیروهای نظامی سوریه از این سلاح‌ها استفاده کرده‌اند، مرتکب نقض حقوق مخاصمات مسلحانه شده‌اند.

لازم به ذکر است که ممنوعیت کاربرد تسلیحات شیمیایی و مسئولیت ناشی از به‌کارگیری آن در مخاصمات، شامل گروه‌های شورشی نیز هست. از این رو چنانچه سازمان ملل، نتیجه تحقیقات کشور روسیه مبنی بر استفاده گروه‌های مسلح مخالف از سلاح‌های شیمیایی در شهر حلب را تأیید کند یا اینکه اثبات شود حمله شیمیایی اخیر اطراف شهر دمشق، توسط آن‌ها انجام شده، بدیهی است این اقدام آن‌ها به‌عنوان جنایت جنگی تلقی و دارای مسئولیت بین‌المللی خواهد بود.

به‌هر حال بر اساس گزارش‌های کمیسیون بین‌المللی، تحقیق برای سوریه و دیگر نهادهای

130. Schindler, Dietrich, Tiri Toman, "The Law of Armed Conflicts", Geneva: Henry Dunant Institute 1988, pp. 269-270.

131. Tadic Case, *op. cit.*, Paras. 119, 124.

بشردوستانه، ارتکاب «جنایات علیه بشریت» و «جنایات جنگی» به‌عنوان مصادیق بارز نقض هنجارهای حقوق بشردوستانه مندرج در ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو، پروتکل الحاقی دوم، دیگر اسناد بشردوستانه و قواعد بشردوستانه عرفی موجود در این حوزه در قالب اعمالی همچون حمله به غیرنظامیان، بیمارستان‌ها و کلینیک‌های درمانی، تخریب اموال فرهنگی، تخریب روستاها و غارت اموال، تجاوز جنسی، شکنجه و رفتارهای بی‌رحمانه، استفاده از کودکان به‌عنوان سپر دفاعی، جابه‌جایی اجباری جمعیت، استفاده از تسلیحات ممنوع، محاکمه و مجازات بدون رعایت تضمین‌های اساسی و ... در جنگ داخلی سوریه همچنان ادامه دارد.

نتیجه

مخاصمات داخلی، بستر مناسبی برای نقض گسترده و نظام‌مند حقوق بشر و حقوق بشردوستانه و رشد فعالیت‌های تروریستی است. بدیهی است در جریان این مخاصمات، وقوع اعمالی همچون قتل، شکنجه، گروگان‌گیری، تجاوز به‌عنف، انجام رفتارهای خشونت‌آمیز و بی‌رحمانه علیه غیرنظامیان و به‌ویژه زنان و کودکان، امری رایج می‌شود. در بحران سوریه که نمونه عینی مخاصمه مسلحانه داخلی است، هر روز خبرهایی از کشته‌شدن غیرنظامیان و ارتکاب نقض‌های حقوق بشر و حقوق بشردوستانه به‌ویژه با تشدید فعالیت تروریست‌ها منتشر می‌شود. در این راستا شورای امنیت سازمان ملل متحد در مقام رکن حافظ صلح جامعه بین‌المللی به‌منظور پایان‌بخشیدن به درگیری‌ها، با صدور قطعنامه‌ها و بیانیه‌هایی، خواستار الزام طرف‌های مخاصمه به پایبندی به تعهدات حقوق بشر و حقوق بشردوستانه و پایان‌دادن مخاصمه از طرق مسالمت‌آمیز شده است. اما اختلاف دیدگاه قدرت‌های بزرگ در این خصوص و مداخله برخی کشورهای عرب و منطقه، مانع از آن شده است که شورای امنیت، تصمیم مقتضی و الزام‌آور اتخاذ کند و رویکردی یکسان جهت پایان‌دادن به بحران سوریه شکل بگیرد.

گزارش‌های کمیسیون بین‌المللی تحقیق برای سوریه و قطعنامه‌های شورای امنیت و مجمع عمومی، وقوع نقض گسترده و مستمر قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در مخاصمه سوریه را تأیید کرده است. تداوم این وضعیت در حالی است که دولت سوریه، عضو بسیاری از اسناد حقوق بشری همچون میثاق حقوق مدنی و سیاسی، میثاق حقوق اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، کنوانسیون حقوق کودک و پروتکل اختیاری آن و نیز کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است. از طرف دیگر، گروه‌های مسلح مخالف و شورشیان سوریه نیز ملزم به رعایت حداقل قواعد بشردوستانه حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی همچون مفاد ماده ۳ مشترک و تضمین اساسی مندرج در ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم هستند. به‌هرحال از منظر حقوق بشردوستانه، طرفین

مخاصمه، تعهد و التزامی در ارتباط با حمایت از غیرنظامیان و نیز محدودیت به‌کارگیری ابزار و روش‌های جنگی بر عهده دارند. به عبارت دیگر، طرف‌های مخصوصه سوریه، حداقل ملزم هستند مفاد ماده ۳ مشترک و تضمینات بنیادین مندرج در پروتکل الحاقی دوم، اسناد حقوق بشری مربوطه و نیز معاهده منع تسلیحات شیمیایی در طول این مخصوصه را رعایت کنند؛ به‌گونه‌ای که نقض این اصول و تعهدات بشردوستانه می‌تواند زمینه تحقق مسئولیت بین‌المللی آن‌ها را فراهم کرده و حتی واکنش جامعه بین‌المللی و کشورهای دیگر را به دنبال داشته باشد.

منابع:

الف) فارسی

– کتاب

- دوسوالدیگ، لوییز؛ اجرای حقوق بشردوستانه در جنگ‌های آینده، در حقوق بین‌الملل بشردوستانه، ترجمه: حسین شریفی طرازکوهی، مجد، ۱۳۹۰.
- دنستین، یورام؛ حقوق بشر در منازعات مسلحانه: حقوق بشردوستانه بین‌المللی، در حقوق بین‌الملل بشردوستانه، ترجمه: حسین شریفی طرازکوهی، مجد، ۱۳۹۰.
- راجرز، آنتونی پ. و و پل مالرب؛ قواعد کاربردی حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه: کمیته ملی حقوق بشردوستانه، امیرکبیر، ۱۳۸۸.
- رعایت حقوق بشردوستانه بین‌المللی، ترجمه: دبیرخانه کمیته ملی حقوق بشردوستانه، سرسم، ۱۳۸۳.
- ساماروگا، کورنیلو؛ حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در مجموعه مستندات قانونی، در حقوق بشر و حقوق بشردوستانه (کنکاشی برای جهانی‌ساختن)، ترجمه: سلاله حبیبی، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
- سیاه رستمی، هاجر و دیگران؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه ناظر بر حمایت از افراد در درگیری‌های مسلحانه (مجموعه اسناد ژنو)، کمیته ملی حقوق بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران، انتشارات مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال احمر ایران، ۱۳۹۰.
- شریفی طرازکوهی، حسین؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه، مجد، ۱۳۹۰.
- شفیع بافتی، نگین و علی هنجنی؛ ابعاد حقوقی بین‌المللی مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی، میزان، ۱۳۹۲.
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه، گنج دانش، ۱۳۹۲.
- عبدالهی، محسن؛ تروریسم، حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، شهر دانش، ۱۳۸۸.
- لاوند، کاتلین؛ رفتار با افراد بازداشت‌شده در حقوق بشردوستانه عرفی، مجموعه مقالات حقوق بشردوستانه عرفی، به اهتمام پوریا عسکری و ژان ماری هنکرتز، مجد، ۱۳۹۰.
- کریانگساک، کیتی شیایزری؛ حقوق بین‌المللی کیفری، ترجمه: بهنام یوسفیان و محمد اسماعیلی، سمت، ۱۳۸۳.
- فلک، دیتز؛ حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، به اهتمام و ویرایش سیدقاسم زمانی و نادر ساعد، شهر دانش، ۱۳۹۱.
- ممتاز، جمشید و امیرحسین رنجبریان؛ حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه

داخلی، میزان، ۱۳۸۶.

- وارنیر، دانیل؛ حقوق بشر و حقوق بشردوستانه (کنکاشی برای جهانی‌ساختن)، ترجمه: سلاله حبیبی، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
- وکیل، امیرساعد؛ ضمانت اجرای حقوق بنیادین بشر، میزان، ۱۳۹۰.
- هنکرتز، ژان ماری و دوسو الدبگ؛ حقوق بین‌المللی بشردوستانه عرفی، ترجمه: دفتر امور بین‌الملل قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، جلد اول، مجد، ۱۳۸۷.
- ناصرزاده، بابک؛ دیوان کیفری بین‌المللی (اساسنامه و سند نهایی)، بهنامی، ۱۳۸۸.

- مقاله

- حبیبزاده، توکل؛ «حقوق بین‌الملل بشردوستانه و مبارزه با تروریسم»، پژوهشنامه حقوق اسلامی (معارف اسلامی و حقوق)، مجله دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق(ع)، شماره اول، ۱۳۸۶.

- پایان‌نامه

- صادقی، علی؛ بررسی مفهوم جنایت جنگی و صلاحیت جهانی در درگیری‌های مسلحانه غیربین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.
- علیدوستی، حسن؛ ماهیت حقوق درگیری‌های مسلحانه با تأکید بر قضیه فلسطین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.

(ب) انگلیسی

- Books

- Duy-Tan. J. Nguyen, 1999, *The Law Applicable to Non-International Armed Conflicts; International Law Achievements*.
- Felck, Dieter, 1999, *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*, New York: Oxford University Press.
- Henckaertes, Jean-Marie & Louise Doswald-beck, 2005, *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, vol. 1.
- L. C, Green, 1993, *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester University Press.
- O'Connell, Mary, Ellen, 2007, *Humanitarian Assistance in Non-*

International Armed Conflict, International Institute on Humanitarian Law, Sweden.

- Moir, Lindsay, 2004, *The Law of Internal Armed Conflict*, Cambridge University Press.
- Pictet, Jean, 1956, *Interpretation of Geneva Convention*, 1949, vol. 4, ICRC, available at: www.icrc.org.
- Schindler, D, 1979, The Different Types of Armed Conflict According to the Geneva Conventions and Protocols, *RCADI*, Tome 163.

- **Articles**

- Cassese, Antonio, "The Status of Rebels under the 1977 Geneva Protocol on Non- International Conflicts", *ICLQ*, 1987
- Castle, Stephen, 2012, "European Union Tightens Sanctions", *The New York Times*, July 23/2012 available at <http://www.nytimes.com/2012/world/enrop/european-union-tightens-sanctions-on-syria.html>.
- Christopher Phillip, 2012, "Syria Bloody Arab Spring", *London School of Economic & Political Science*.
- C. Ewumbue- Monono, 2006, "Respect for International Humanitarian Law by Armed Non-State Actors in Africa", 88 *RICR*.
- Kleffner, Jann K, 2011, "The Applicability of International Humanitarian Law to Organized Armed Groups", in *Understanding Armed Groups and the Applicable Law, International Review of Red Cross*, No. 882.
- Freeman, Mark, 2001, "International Law and Internal Armed Conflicts: Clarifying the Interplay between Human Rights and Humanitarian Protections", *Journal of Humanitarian Assistance*, available at <http://sites.tufts.edu/jha/archives/152>.
- Gilbert, Ajebe, A, 2013, "Chemical Weapons Use in Syria: Implications for International Law", *Europa Universitat Viadrina Frankfurt (Oder)*, Germany.
- Jeschek Hans-Herrich, 2004, "The General Principles of International Criminal Law Set out in Nuremberg, as Mirrored in the ICC Statute", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 2.
- Katherine, Marsh, 2011, "Syria Sanctions Declared as Violent Crackdown Continues", available at <http://guardian.co.uk/world/2011/may/syria-sanctions>.
- Kalshoven, J, 1998, "A Columbian View on Protocol II", *YIHL*, vol.1.
- M. Bothe, 1996, "War Crimes in Non-International Armed Conflict", in *War Crimes in International Law*, Y. Dinstein and M. Tabary.
- Rafael Nieto-Navai, 2010, "International Peremptory Norms (*jus cogens*) and International Humanitarian Law", in: *Men's Inhumanity to Man*, available at: www.icrc.org.
- Rodenhauer, Tilman, 2013, "Progressive Development of International

Human Right Law: The Reports of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic”, *EJIL*, available at: <http://www.ejiltalk.org>, 2013/04/16.

- Robinson, D, 2006, “Crimes within Jurisdiction of the Court”, *AJIL*, vol. 124.
- R. J. Willhelm, “Importance Customary Humanitarian Law in Armed Conflicts”, *Virginia Journal of International Law*, 2006.
- “Syria Protest Add to Pressure on Assad Regime”, 2011, available at <http://online.wsj.com/Article/Sb>.
- Sandesh, Sivak Umanan, 2006, “Binding Armed Opposition Groups”, *ICLQ*, vol. 55.
- Tochinic, C, 2013, “Humanitarian Law in Non-International Conflict”, *EJIL*, available at: <http://www.ejiltalk.org...>, 2013/04/11

- Reports

- Applicable International Law in Syria, Geneva Academy of International Humanitarian and Human Rights, Project, (Adh.geneva), 2012 available at www.geneva-academy.ch/RULAC/1013/04/17
- Humanitarian Intervention in Syrian: The Legal Basis, Prepared by the Public International Law & Policy Group (PILPG), Project, the U.S. Department State, July 2012.
- ILC, First Report on State Responsibility by the Special Rapporteur, Addendum, UN Doc.A/CN.9/490/Add.5, 22 July 1998.
- Reports of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 2012, 2013, 2014.
- Human Right Council, Twenty-Third Session, Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, A/HRC/23/58. 4 June 2013.
- Syracuse University College of Law, Report on Syrian Crisis: Mapping Atrocity in Syria.
- The Draft Report of the 10th Commission, Institute of International Law, Santiago (2007), “Present Problems of the Use of Force in International Law”, D. Sub-Group on Intervention by Invitation, Rapporteur: Gerhard Hafner.
- “Displacement: The New 21st Century Challenge”, available at: <http://unhcr.org.globaltrends> June 2013/UNACR/Gobal.
- Report on the Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013 Noted by Secretary General, The Hague, 16 September 2013, available at: <http://www.un.org/News/Press/docs/2013>.

- Judicial Awards

- US Military and Paramilitary in & against Nicaragua, Judgment, ICJ Reports, 1986
- Nuclear Weapons Case, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1996.
- Tadic Case, Jurisdiction Decision, ICTY Reports, 1997.
- Tadic Case, Judgment on Appeal, ICTY Reports, 1999.
- Akayesu Case, Judgment, ICTR Reports, 1998.
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, ICJ Reports, 2004.
- *The Prosecutor v. Slobodan Milosevic*, (Milosevic Case), ICTY Reports, 2004.
- *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, ICJ Reports, 2005.
- Boskoski Case, Judgment, ICTY Reports, 2008.

- Documents

- The Four of 1949 Geneva Conventions
- Protocol Additional to the Geneva Conventions of August 1949 and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts of Dec. 1977.
- 1993 Chemical Weapons Convention.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment no. 7, Forced Evictions, and the right to adequate housing (16th session, 1997) UN Doc.E/1998/22, annex IV at 113 (1997).
- Resolution on the Application of International Humanitarian Law and Fundamental Human Rights in Armed Conflicts in which Non-State Entities Are Parties, Institute of International Law, Berlin Session, 25 August 1999.
- General Assembly Resolution 66/253 U.N.Doc GA/Res/2012.
- General Assembly Resolution 67/262 U.N.Doc GA/Res/2013.
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/1216(1998).
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/1270/1999.
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/1471/2003.
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/1509/2003.
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2042 (April 14.2012)
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2043 (April 21.2012)
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2118 (Dec. 25.2013)
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2139 (Feb. 22.2014)
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2143 (Mar. 7.2014)
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2170 (Aug 15.2014)
- Security Council Resolution, U.N.Doc S/ Res/2178 (Sep 24.2014)

- Websites

- www.washingtonpost.com
- www.internationallaw.ir
- www.english.alarabya.net
- www.un.org/news/press/docs
- www.ohchr.org/document
- www.aljazeera.com/news
- www.hrw.org/news
- www.guardian.co.uk
- <http://www.ejiltalk.org>
- www.redcrosschat.org
- <http://en.alarabiya.net/news/middle-east>

